

Political-security factors affecting the convergence of Iraqi Kurdistan region with Iran in geographical scales

Rasoul Afzali ¹✉^{id}, Hasan Kamran ², Eskandar Mordi ³, Kamal Ranjbari Chichooran ⁴

1-(Corresponding Author), Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: rafzali@ut.ac.ir

2- Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: hkamran@ut.ac.ir

3- Department of Political Geography, University of Payam Noor, Tehran, Iran.

Email: eskandarmoradi@yahoo.com

4- Department of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: babos1989@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

29 October 2022

Received in revised form:

26 May 2023

Accepted:

28 May 2023

Keywords:

Convergence,
Geopolitics,
Geographic size,
Kurdistan region of Iraq.

ABSTRACT

Long borders and numerous neighbors at the international, regional, national, and sub-national levels have given Iran, as a regional power, various chances to promote regional integration. One of the strategic identity organizations in and around Iran is working to build platforms for the union of the Kurds in the meantime. Iran can protect its national interests by recognizing the convergent variables and considering the Kurds' capability. The Kurdistan Region of Iraq is one of the federal regions that make up the country of Iraq and has a shared cultural and historical connection with Iran. Also, it has benefited from political, security, cultural, and economic engagement on a regional and international level since the fall of the Baath dictatorship. This article examines the factors responsible for the Kurdistan Region's geographic convergence with Iran. This essay aims to answer the question of which geopolitical elements are successful in the political-security dimension of the convergence of the Iraqi Kurdistan area with Iran at the subnational, national, regional, and global levels. This is important, given the significance of the topic. The study's findings indicate that by regional geopolitical equations, factors related to the regional scale have the greatest influence on the convergence of the Iraqi Kurdistan Region with Iran. These factors include the Iraqi Kurdistan Region's geopolitical dependence on Iran; the Kurdistan region of Iraq is vulnerable to threats to its security and is dependent on Iran; the Turkish government's military presence in Iraqi Kurdistan and the failure of the Turkish-Kurdish peace process; the impact of Iran on the future political landscape of Syria and the Kurdistan region of Iraq. Additionally, the security and development of Iran and Iraq are impacted by the convergence and collaboration between Iran and the Kurdistan area of Iraq.

Cite this article: Afzali, R., Kamran, H., Mordi, E., & Ranjbari Chichooran, K. (2023). Political-security factors affecting the convergence of Iraqi Kurdistan region with Iran in geographical scales. *Human Geography Research Quarterly*, 55 (4), 263-285.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2023.350561.1008558>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

Regions are locations where political processes involving many actors take place; they do not totally preexist and are not rigidly fixed in situ. Regions influence human civilizations' actions, emotions, activities, and ideas through full dynamics. The structural and functional qualities of political systems and many interactions in historical trends that take the form of beliefs, identities, and norms impact the regions. Regions are continually growing and collapsing due to geopolitical variables and the dynamics of the international system due to the dynamism of regions, the effect of diverse geographical elements, and functional changes in geographical scales. Interaction between players operating at various geographic scales is necessary to find answers to global concerns. Inequalities, such as a lack of resources and a high degree of well-being, military and security operations, international trade, and the emergence of pollutants and harmful environmental stimuli, are crises that call for collaboration and convergence in the field of geography. Incorporating different aspects of bio-social, cultural, economic, political, institutional, environmental, and water diplomacy in common watersheds, etc., as well as other factors that can speed up and facilitate political-security cooperation, is how regional convergence develops. Regional convergence engages more and fresher activists at various levels to play a more active role in the geographical space in accordance with the environmental capacities. Divergent geopolitical forces will impact geographical units' political, security, economic, and cultural actions if regional convergence is not developed under the influence of convergent geopolitical elements. Regional convergence has been pushed towards multi-level and multilateralism as a result of the changes that have occurred in the world since the conclusion of the Cold War and the collapse of the bipolar geopolitical structure. The results of regional convergence in various East Asian and European regions have demonstrated that these regions have made progress toward economic dynamism and development and

have contributed more significantly to the stable security environment within the global power structure and geopolitical system. One of the Southwest Asian nations with a wide range of structural and functional capabilities in terms of its immediate surroundings in line with regional integration is Iran. Regarded as indicators of Iran's capacity for regional integration and its geopolitical position in the region, the geographical base of the Iranian plateau and its natural features, on the one hand, and the presence of various ethnicities and religions in border regions with geographic obstacles surrounding Iran, on the other. Thanks to Southwest Asia, this nation is at the center of regional political, security, economic, and cultural changes. Despite the fact that Iran's geography has several chances and objective and subjective geopolitical variables that point toward regional integration, this significance has not been practically formed at various political, economic, security, and cultural levels. The lack of sufficient and accurate information on the geopolitical elements effective in the process of integration in many dimensions and scales is one of the reasons why regional integration mechanisms around Iran have not been formed. One of the strategic identity organizations in and around Iran is working to build platforms for the union of the Kurds. Despite Iran's ethnic, historical, cultural, and civilizational history, Kurds, with a sizable population, are dispersed among the nations of Iraq, Turkey, Syria, and Iran. The regional powers view the Kurds as crisis-causing elements in the region's security order. With regard to the Kurds, our nation has taken a passive approach to utilizing the Kurds' potential for regional integration, and this attitude has prompted the rivals to utilize the Kurds' potential in order to increase their regional and global power. The Kurdistan region of Iraq is one of the regions near Iran created as a federal unit in the Iraqi constitution following changes in Iraq's political structure and developments in the Middle East region. On the one hand, Iran, as a strategic regional power, is very important for the Kurdistan Region of Iraq in political, cultural, security, and economic

dimensions. On the other hand, the Kurdistan Region of Iraq is strategically important to Iran on multiple levels and in different structural and functional dimensions. In order to achieve the convergence of development and regional security, this research uses a qualitative methodology based on geopolitical concepts to examine the political-security factors influencing the convergence of the Iraqi Kurdistan region with Iran at sub-national, national, regional, and global geographical scales.

Methodology

The information for this study was gathered via semi-structured interviews, library materials, and online resources. Sixty elites and researchers knowledgeable about Iranian foreign policy and Kurdish issues participated in a semi-structured interview to first extract the elements and indicators. Then, these indicators were again presented to the researchers in the form of a questionnaire for weighing. The study's findings indicate that in accordance with regional geopolitical equations, factors related to the regional scale have the greatest influence on the convergence of the Iraqi Kurdistan Region with Iran. These factors include the Iraqi Kurdistan Region's geopolitical dependence on Iran; the Kurdistan region of Iraq is vulnerable to threats to its security and is dependent on Iran; the Turkish government's military presence in Iraqi Kurdistan and the failure of the Turkish-Kurdish peace process; Iran's impact on the future political structure of Syria and its impact on the Iraqi Kurdistan region. Also, the convergence and cooperation between the Kurdistan region of Iraq and Iran impact the security and development of Iran and Iraq.

Results and discussion

The study's findings indicate that there are already political and security integration capabilities for the Kurdistan region of Araksh, and there are geographical scale factors that, if discovered and used, can make it easier for the Kurdistan region to integrate with Iran.

Conclusion

the security and development of Iran and

Iraq are impacted by the convergence and collaboration between Iran and the Kurdistan area of Iraq.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

عوامل سیاسی-امنیتی موثر بر همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران در مقیاس‌های جغرافیایی

رسول افضلی^۱ ✉، حسن کامران^۲، اسکندر مرادی^۳، کمال رنجبری چیچوران^۴

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، رایانامه: rafzali@ut.ac.ir

۲- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه: hkamran@ut.ac.ir

۳- گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، رایانامه: eskandarmoradi@yahoo.com

۴- گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه: babos1989@yahoo.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۸/۰۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۳/۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۳/۰۷

واژگان کلیدی:

ایران، اقلیم کردستان
عراق، همگرایی،
ژئوپلیتیک، مقیاس
جغرافیایی.

ایران به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای، دارای مناطق پیرامونی گسترده است؛ مرزهای طولانی و همسایگان متعدد در سطوح جهانی، منطقه‌ای، ملی و فرو ملی برای ایران طیفی از فرصت‌های گوناگون را در راستای ایجاد همگرایی منطقه‌ای در برداشته است. در این میان یکی از گروه‌های هویتی استراتژیک در داخل و پیرامون ایران در راستای ایجاد بسترهای همگرایی کردها هستند. ایران با توجه به ظرفیت کردها در منطقه می‌تواند با شناخت عوامل همگراکننده منافع ملی خود را تأمین کند. یکی از واحدهای فدرال در چارچوب کشور عراق که با فروپاشی رژیم بعث از کنشگری سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اقتصادی در مقیاس منطقه‌ای و جهانی برخوردار بوده و دارای تأثیرات و پیوند مشترک فرهنگی - تاریخی با ایران است اقلیم کردستان عراق است. هدف اصلی این مقاله بررسی عوامل موثر در همگرایی اقلیم کردستان با ایران در مقیاس‌های جغرافیایی است. با توجه به اهمیت موضوع این نوشتار در پی پاسخ به این سؤال است که در سطوح فرو ملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی کدام عوامل ژئوپلیتیکی در بعد سیاسی-امنیتی در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران موثر هستند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با توجه به معادلات ژئوپلیتیکی در منطقه عوامل مربوط به مقیاس منطقه‌ای بیشترین تأثیر را در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران دارد که این عوامل شامل ۱. انزوای ژئوپلیتیکی اقلیم کردستان عراق در منطقه و وابستگی به ایران ۲. آسیب‌پذیری امنیتی اقلیم کردستان عراق در برابر تهدیدات و وابستگی به ایران ۳. شکست روند صلح کردهای ترکیه با حکومت و حضور نظامی ترکیه در اقلیم کردستان عراق ۴. تأثیر ایران در آینده ساختار سیاسی سوریه و تأثیر آن بر اقلیم کردستان عراق هستند. همچنین همگرایی و همکاری اقلیم کردستان عراق و ایران در امنیت و توسعه ایران و عراق تأثیر دارد. روش تحقیق کیفی با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته و منابع کتابخانه‌ای است.

استناد: افضلی، رسول؛ کامران، حسن؛ مرادی، اسکندر و رنجبری چیچوران، کمال. (۱۴۰۲). عوامل سیاسی-امنیتی موثر بر همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران در مقیاس‌های جغرافیایی. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۵ (۴)، ۲۸۵-۲۶۳.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2023.350561.1008558>

مقدمه

مناطق مکان‌هایی برای فرایندهای سیاسی توسط کنشگران مختلف هستند، منطقه‌ها از قبل به صورت کامل موجودیت ندارند و همچنین کاملاً برساخته‌ای ثابت و متصلب نیست. مناطق در پویایی کامل بین جوامع انسانی قرار داشته و به کنش‌ها، واکنش‌ها، فعالیت‌ها و ایده‌ها شکل می‌دهند. مناطق متأثر از ویژگی‌های ساختاری و کارکردی برساخته‌ای سیاسی همراه با تعامل‌های متنوع در روندهای تاریخی هستند که در عقاید، هویت‌ها و هنجارها خود را بروز می‌دهند. پویایی مناطق و تأثیر پذیرفتن از عوامل متعدد جغرافیایی و تغییرات کارکردی در مقیاس‌های جغرافیایی سبب شده است که مناطق در بستر تاریخی تحت تأثیر عوامل ژئوپلیتیک و پویایی نظام بین‌الملل مدام در حال شکل‌گیری و فروپاشی باشند. با تحولات اساسی در نظام بین‌الملل و اقتصاد سیاسی بین‌الملل همگرایی منطقه‌ای چندبعدی و کثرت‌گرا در مقیاس‌های مختلف در حال شکل‌گیری در مناطق مختلف جهان است که در طیفی گسترده هدف آن در مرحله اول همکاری‌های اقتصادی در مرحله بعدی همکاری‌های سیاسی-امنیتی است (بصیری و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۵). چالش‌های جهانی نیازمند راه‌حل‌های تعاملی بین کنشگران در مقیاس‌های مختلف جغرافیایی است. نابرابری‌ها از جمله در کمیاب بودن منابع و سطح رفاه، تلاش‌های نظامی-امنیتی، تجارت بین‌الملل و افزایش آلاینده‌ها و محرک‌های مخرب محیط‌زیست بحران‌هایی هستند که نیازمند همکاری و همگرایی در مناطق جغرافیایی هستند. با در نظر گرفتن پیچیدگی‌های ذاتی جهان، القای اهمیت همکاری‌های مشترک بین بازیگران سیاسی ضروری است (Chukwuma, 2022:2766). همگرایی منطقه‌ای صرفاً مبتنی بر همکاری‌های امنیتی سیاسی نیست بلکه در حال درنوردیدن ابعاد مختلف زیست اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، نهادی، محیط‌زیست، دیپلماسی آب در حوضه‌های آبریز مشترک و ... است که این مؤلفه‌ها می‌توانند همکاری‌های امنیتی سیاسی را تسریع و تسهیل کنند. همگرایی منطقه‌ای بازیگران بیشتر و جدیدتری را در سطوح مختلف برای کنشگری در فضای جغرافیایی به کار می‌گیرد تا نقش فعالانه‌تری را با توجه به ظرفیت‌های محیطی ایفا کنند. همگرایی منطقه‌ای به صورت کلی یک فرایند سیاسی است اما به صورت گسترده همگرایی منطقه‌ای تحت رهبری مطلق حکومت‌ها نیست چون حکومت‌ها با توجه به تحولات گسترده در سطح جهان و پویایی فلسفه سیاسی تنها کنشگران سیاسی و اقتصادی فرایندهای همگرایی منطقه‌ای نیستند. نظریه‌های دولت‌محور در فرایند همگرایی مانند نظریه نوواقع‌گرایی کنش دولت‌ها در همگرایی را انتخاب عقلانی دولت‌های منفعت‌طلب می‌دانند نظریه‌های نوین منطقه‌گرایی پس از جنگ سرد، در امتداد نظریه‌های ارتباط‌ها در همگرایی منطقه‌ای از دولت-محوری به سمت فردگرایی و اجتماع‌مداری حرکت کرده‌اند. نظریه‌های جامعه‌شناسانه و انسان‌شناسانه در سطح خرد، همگرایی منطقه‌ای را فرآیندی از پایین به بالا تلقی و تبیین می‌کنند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۱۰۵). یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در فرایند همگرایی رابطه بین شیوه‌های حکمرانی و نظام سیاسی در مقیاس فرو ملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی است. اگر همگرایی منطقه‌ای تحت تأثیر عوامل ژئوپلیتیک همگرا شکل نگیرد، عوامل واگرا کنش‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی واحدهای جغرافیایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بین واحدهای سیاسی هم‌زمان عوامل ژئوپلیتیک همگرا و واگرا وجود دارند و این عوامل در گذر زمان به توجه به پویایی معادلات سیاسی تضعیف و یا تقویت می‌گردند. در زمینه همگرایی و واگرایی متفکرانی همچون کانتوری و اشیپگل^۱، ارنست بی هاس^۲، جوزف نای^۳ و ... نظریه‌پردازانی کرده‌اند. دگرگونی‌های جهان بعد از فروپاشی نظام ژئوپلیتیک دوقطبی و پایان جنگ سرد پدیده‌های جغرافیایی را در

1. contoury theory and Der Spiegel

2. Ernst b Haas

3. Joseph Nye

مقیاس‌های مختلف به همدیگر وابسته کرده است و همگرایی منطقه‌ای را به سمت چند سطحی شدن و چندجانبه گرایی سوق داده است. تجربه‌های همگرایی منطقه‌ای در فضاهای جغرافیایی مختلف در شرق آسیا، اروپا نشان داده است که این مناطق به سمت پویایی اقتصادی و توسعه گام نهاده‌اند و در ساختار قدرت جهانی و نظام ژئوپلیتیک نقش برجسته‌تری را در محیط امنیتی پایدار ایفا کرده‌اند. در مقابل مناطقی که بر اهمیت همگرایی منطقه‌ای مبتنی بر ظرفیت‌های طبیعی و انسانی بی‌توجهی کرده‌اند، این مناطق نتوانسته‌اند در معادلات ژئوپلیتیک در مقیاس‌های منطقه‌ای و جهانی نقشی برجسته ایفا کنند و همواره مورد بهره‌برداری‌های سیاسی توسط رقبا قرار گرفته‌اند. با توجه به اینکه یک واحد سیاسی برای بقای خود نیاز به همگرایی منطقی بین اجزای تشکیل‌دهنده خود دارد. دولت‌های خاورمیانه برای مقاومت در برابر واگرایی تحمیل‌شده توسط دولت‌های خارجی به یکدیگر نیاز دارند (Zamanian et al, 2022: 205).

ایران یکی از کشورهای جنوب غرب آسیا است که دارای ظرفیت‌های متعددی در ابعاد ساختاری و کارکردی در محیط پیرامون خود در راستای همگرایی منطقه‌ای است. بستر جغرافیایی فلات ایران و ویژگی‌های طبیعی آن از یک سو و وجود اقوام و مذاهب مختلف در نواحی مرزی با عقبه جغرافیایی در پیرامون ایران از سوی دیگر از ظرفیت‌های همگرایی منطقه‌ای ایران محسوب می‌گردند، موقعیت ژئوپلیتیک ایران در منطقه جنوب غرب آسیا این کشور را در هارتلند تحولات سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی منطقه قرار داده است و هرگونه بلوک‌بندی سیاسی و ژئوپلیتیکی بدون کنشگری ایران مبتنی بر عقلانیت سیاسی و واقعیات عینی و ذهنی نیست. به‌رغم وجود فرصت‌های متعدد و عوامل عینی و ذهنی ژئوپلیتیکی در جغرافیای ایران در راستای همگرایی منطقه‌ای اما این مهم به‌صورت عملیاتی در سطوح مختلف سیاسی، اقتصادی، امنیتی و فرهنگی شکل نگرفته است. یکی از دلایل شکل نگرفتن سازوکارهای همگرایی منطقه‌ای در پیرامون ایران عدم شناخت کافی و دقیق از عوامل ژئوپلیتیکی موثر در فرایند همگرایی در ابعاد و مقیاس‌های مختلف است. در این میان یکی از گروه‌های هویتی استراتژیک در داخل و پیرامون ایران در راستای ایجاد بسترهای همگرایی کردها هستند. کردها با جمعیت قابل توجه در کشورهای عراق، ترکیه، سوریه و ایران پراکنده‌اند، قدرت‌های منطقه‌ای کردها را عوامل بحران‌زا در نظم امنیتی منطقه تلقی می‌کنند، اما به‌رغم اشتراکات نژادی، تاریخی، فرهنگی و میراث تمدنی ایران با کردها این کشور در راستای فرصت‌سازی از پتانسیل کردها در راستای همگرایی منطقه‌ای منفعلانه عمل کرده است و این کنشگری باعث شده که رقبا از پتانسیل کردها در راستای تولید قدرت منطقه‌ای و جهانی خود بهره‌برداری کنند. یکی از مناطق پیرامون ایران که بعد از تغییرات ساختار سیاسی عراق و تحولات منطقه خاورمیانه به‌عنوان یک واحد فدرال در قانون اساسی عراق شکل گرفته است منطقه اقلیم کردستان عراق است. اقلیم کردستان عراق به‌صورت چند سطحی و در ابعاد مختلف ساختاری و کارکردی برای ایران دارای اهمیت استراتژیک است و از سوی دیگر ایران به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای استراتژیک دارای اهمیت فراوانی برای اقلیم کردستان عراق در ابعاد سیاسی، فرهنگی، امنیتی و اقتصادی است. مرزهای طولانی، اشتراکات قومی در دو سوی مرز، مبادلات تجاری گسترده در دروازه‌های رسمی، مبارزه با تروریسم، منابع مشترک آب، منابع انرژی و همچنین نقش اقلیم کردستان عراق در امنیت نواحی مرزی ایران، حضور قدرت‌های فرا منطقه‌ای در اقلیم کردستان عراق، روابط خارجی اقلیم کردستان عراق و... عواملی کلی هستند که اهمیت اقلیم کردستان عراق را برای ایران نشان می‌دهد. همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران با خوانش ژئوپلیتیکی مبتنی بر واقعیات موجود در مقیاس‌های جغرافیایی می‌تواند به‌عنوان دومینو در همگرایی منطقه‌ای در پیرامون جغرافیای ایران عمل کند. لذا این پژوهش با روش کیفی مبتنی بر مفاهیم ژئوپلیتیک در پی تحلیل عوامل سیاسی-امنیتی موثر بر همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران در مقیاس‌های جغرافیایی فرو ملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی است تا با ایجاد همگرایی توسعه و امنیت

منطقه‌ای تسهیل گردد. داده‌های این پژوهش با تکیه بر مصاحبه نیمه ساختاریافته و منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی گردآوری شده است.

پژوهش‌های زیادی در مورد همگرایی و مسائل اقلیم کردستان عراق در رابطه با ایران نوشته شده است که ادامه به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود: بروس و ویلسون (۲۰۲۱) در مقاله‌ای تحت عنوان سیاست‌های منطقه‌ای در همگرایی منطقه‌ای اتحادیه اروپا؛ درس‌هایی برای آسیا (مجله مطالعات اروپایی استرالیا و نیوزیلند) با روش توصیفی-تحلیلی به این نتایج دست‌یافته‌اند که قاره آسیا با استفاده از تجربیات همگرایی در اروپا باید مشوق‌های بین‌المللی برای بازار واحد ایجاد کنند، احترام به حاکمیت چندوجهی بگذارند، رویکرد جامع برای توسعه منطقه‌ای داشته باشند، چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را به صورت یک کل ببینند. صادقی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان دیاسپورای کرد و نقش عوامل ژئوپلیتیک در تحول راهبرد ترکیه نسبت به کردهای عراق و سوریه (۱۳۹۵-۱۳۸۲) (فصلنامه سیاست) به این نتایج دست‌یافته‌اند که در دوران حکومت حزب عدالت و توسعه، به دلیل مجموعه‌ای از ملاحظات امنیتی و اقتصادی داخلی، دولت ترکیه راهبرد همکاری استراتژیک با اقلیم کردستان عراق را باهدف به حاشیه راندن جنبش کردهای سوریه و جذب کردهای ترکیه اتخاذ کرد. زیباکلام و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان مسائل اقلیم کردستان عراق؛ منابع و موانع استقلال (فصلنامه مطالعات خاورمیانه) به این نتایج دست‌یافته‌اند که آنچه مسعود بارزانی نشان داده که از هر موقعیتی جهت رسیدن اقلیم کردستان به خودمختاری و استقلال استفاده خواهد کرد، اما بسیاری این‌گونه اعتقاد دارند که مباحثی مانند جنگ با داعش، سقوط قیمت نفت در بازارهای جهانی، حساسیت‌های همسایگانی مانند ایران و سوریه، اختلافات داخلی و فقدان اجماع بین گروه‌های سیاسی در اقلیم، شرایط را بسیار آشفته کرده و زمان کنونی برای استقلال اقلیم زود است. نصری و قدیر (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان ترامپ با کردها چه خواهد کرد (فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام) به این نتایج دست‌یافته است غلبه گفتمان تجاری اقتصادی ترامپ و نگاه کاست کارانه او به تحولات که همه‌چیز را در سایه ضرورت ثبات و وجود دولت کارآمد می‌بیند، امکان حرکت به سمت استقلال و تشکی جمهوری کردی و برهم زدن نظم پیشین وجود ندارد. شاهپور و بهادری (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان زمینه‌های چالش‌های تشکیک دولت کردی و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (فصلنامه رهیافت تاریخی) به این نتایج دست‌یافته است که اثرات تقابلی امنیت برای همه کشورهای ذی‌نفع در تحولات فراتر از تشکیک یک کشور کردی بلکه نگرانی تجزیه عراق در جغرافیایی مذهبی - قومی به تغییر مفاهیم جدید تربیتی در فرهنگ سیاسی را تأکید می‌نماید. محمدیان و ترابی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای تحت عنوان تأثیر تحولات پس از سقوط صدام بر وضعیت کردهای عراق (پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل) به این نتایج دست‌یافته‌اند که طی چند سال گذشته تحولات ویژه‌ای در عراق روی داده است که از جمله آن‌ها می‌توان به سقوط صدام در سال ۲۰۰۳، تدوین قانون اساسی عراق در سال ۲۰۰۵ و ظهور و قدرت‌نمایی داعش در سال ۲۰۱۴ اشاره نمود. این موارد علت اصلی خواسته‌های کردها نیستند، اما موجب تسریع دگرگونی ماهوی در فرایند مبارزه‌جویی‌های از پیش موجود کردها شده‌اند. نصری، قدیر و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان جایگاه کرکوک در معادلات راهبردی عراق؛ با تمرکز بر موضوعات کلیدی و کارگزاران تحول (فصلنامه آفاق امنیت) به این نتایج دست‌یافته‌اند که طولانی شدن بحران کرکوک به ارزش موضوع مورد مناقشه بستگی دارد و ارزش اقتصادی - هویتی کرکوک به حدی است که طرف‌های درگیر حاضر و قادر به اغماض و مصالحه نیستند. کاوالاک توماس (۲۰۲۰) در مقاله‌ای تحت عنوان نقش روسیه در کردستان عراق؛ استیلای روس نفت به این نتایج دست‌یافته است که در سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸، روس نفت روسیه با امضای قراردادهایی به ارزش ۵,۳

میلیارد دلار با دولت منطقه کردستان ورود چشمگیری به بخش نفت و گاز اقلیم کردستان عراق داشته است. حکومت اقلیم کردستان با مشکلات اقتصادی روبرو بود و در عین حال مدت‌ها بود که می‌خواست بخش منابع گاز را که خود را توسعه دهد. روسیه که تنها جایگاه محدودی در عراق پس از سال ۲۰۰۳ داشته، به بازیگر مهمی در بخش انرژی اقلیم کردستان عراق تبدیل شده است. این گام در زمانی رخ داد که بسیاری استدلال کردند که مشارکت روسیه در خاورمیانه و شمال آفریقا در اصل بخشی از تلاش مسکو برای بازگشت به صفحه شطرنج ژئوپلیتیک جهانی به‌عنوان یک قدرت بزرگ بود. به نظر می‌رسد کنش‌های روسیه در شطرنج ژئوپلیتیکی جدید و اقدامات روسیه در سراسر منطقه برجسته است. کنش روسیه در جنوب غرب آسیا با محوریت میدان‌های گازی اقلیم کردستان عراق تلاشی سیستماتیک برای ایفای نقش در پروژه‌های گازی مناطقی است که پتانسیل تضعیف سلطه روسیه در تأمین گاز اروپا را دارند. کاستانتینی و اودریسکول (۲۰۲۰) در مقاله‌ای تحت عنوان سیاست‌های حزبی در شبه دولت‌ها؛ اقلیم کردستان عراق به این نتایج دست‌یافته‌اند که نظام سیاسی کثرت‌گرا، اما نه کاملاً دموکراتیک در کشورهایی پدید می‌آید که با خشونت و بی‌ثباتی مداوم دچار بحران شده‌اند. این مقاله بر سیاست حزبی در اقلیم کردستان عراق بدون غفلت از موقعیت آن در داخل عراق متمرکز است. در واقع، بدون ادغام ابعاد داخلی ملی (عراق) و منطقه‌ای نمی‌توان به‌طور کامل سیاست احزاب کردی را درک کرد. احزاب سیاسی اصلی در کردستان عراق، حزب دمکرات کردستان و اتحادیه میهنی کردستان هستند که ریشه در مبارزه تاریخی علیه رژیم صدام حسین و آرزوی استقلال کردستان دارند، در این میان، عوامل اصلی ساخت یک شبهه دولت و موانع اصلی نهادینه شدن ساختار فدرال و اثربخشی ضعیف آن احزاب هستند. اینجین کوچ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای تحت عنوان روابط نوسانی بین ایران و حکومت منطقه‌ای کردستان عراق از سال ۱۹۵۸ به این نتایج دست‌یافته است که سیاست‌مداران ایرانی و کردهای عراق سال‌هاست که روابط عملی مستقل از بغداد داشته‌اند. با این حال، جنبش‌های جدایی‌طلب کرد تا زمان کودتای ژنرال عبدالکریم قاسم به‌عنوان یک هدف مشترک از سوی ایران و عراق دیده می‌شد. از زمان کودتای عراق در سال ۱۹۵۸، مسئله کردستان توسط دو طرف علیه یکدیگر مورد استفاده قرار گرفته است. روابط بین کردهای ایران و عراق از زمان جنگ اول خلیج فارس در سال ۱۹۹۱ به طرز چشم‌گیری تغییر کرده است. با این حال، از زمان حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳، نفوذ ایران نه تنها در بغداد، بلکه در اربیل نیز در حال افزایش است. در همین حال، پس از تصمیم حکومت اقلیم کردستان برای برگزاری همه‌پرسی استقلال، ایران بر حکومت اقلیم کردستان فشار آورد و سعی کرد اربیل را مانند ترکیه، عراق و سوریه منزوی کند. تهران به دلیل گروه‌های تجزیه‌طلب کرد محلی ایران مانند حزب دمکرات کردستان ایران و پژاک، مایل به ایجاد یک کشور مستقل کردی در نزدیکی مرزهایش نیست. خلل اصلی این تحقیقات عدم وجود دیدگاه کلی‌نگر و چند سطحی در تحلیل تحولات اقلیم کردستان عراق در قبال ایران بوده است. در اکثر تحقیقات انجام‌شده همگرایی و همکاری بین ایران و اقلیم کردستان عراق و تأثیرات گسترده آن بر ثبات امنیتی و توسعه فضایی ظرفیت‌های متعدد عینی و ذهنی در ابعاد مختلف لحاظ نشده و حلقه مفقوده تحقیقات بوده است؛ لذا این مقاله در پی آن است که خلأهای تحقیقاتی گذشته را از طریق بررسی همه‌جانبه عوامل ژئوپلیتیکی در راستای همگرایی ایران و اقلیم کردستان عراق در مقیاس‌های جغرافیایی مرتفع بخشد.

مبانی نظری

ژئوپلیتیک در نیمه اول قرن بیستم با نظریه‌های متعددی توسعه یافت، نظریه‌هایی که عمدتاً به نقش فضای جغرافیایی در معادلات سیاسی مبتنی بر قدرت و استراتژی‌های سیاست جهانی بین بازیگران سیاسی می‌پرداختند. نظریه هارتلند^۱ مکیندر^۲، قدرت دریایی^۳ آلفرد ماهان^۴، نظریه ریملند^۵ نیکولاس اسپایکمن^۶ و نظریه قدرت هوایی^۷ الکساندر سورسکی^۸، نظریه کمربند شکننده^۹ کوهن^{۱۰} هر یک به نحوی الگوی فضایی خاصی را ارائه داده و بر خوانش معادلات قدرت برای تولید قدرت تأثیر داشتند (hafeznia, 2016:24). مطابق نظریه‌های موجود ژئوپلیتیک شیوه قرائت و خوانش سیاست‌های بین‌الملل توسط صاحبان گفتمان‌های سیاسی - اقتصادی و تأثیر آن‌ها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در مقیاس‌های جغرافیایی است (mirhaidar, 2012:22). ژئوپلیتیک یا سیاست مبتنی بر داده‌های عینی و ذهنی جغرافیایی اثر محیط و موقعیت یا پدیده‌های محیطی چون؛ موقعیت جغرافیایی، شکل زمین، منابع کمیاب، امکانات ارتباطی و انتقالی (زمینی، دریایی، هوایی و فضایی)، وسایل ارتباط جمعی و غیره را در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، به‌ویژه در مقیاس منطقه‌ای و جهانی مطالعه می‌کند. ژئوپلیتیک رفتار گروه‌های انسانی در واحدهای مکانی - فضایی متشکل نسبت به یکدیگر را بر پایه جغرافیا، قدرت و سیاست تفسیر می‌کند (Mujtahadzadeh, 2012:124). ژئوپلیتیک علمی است که به مطالعه ارتباط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و ساختارها و کارکردهای برآمده از ترکیب آن‌ها با یکدیگر در فضاهای جغرافیایی می‌پردازد. الگوهای ژئوپلیتیکی شامل الگوهای رفتاری رقابت، همکاری، همگرایی، واگرایی، بحران، صلح، جنگ و... است. ژئوپلیتیک درک واقعیت‌های محیط جغرافیایی به‌منظور دستیابی به قدرت در معادلات سیاسی است، به‌نحوی که بتوان در بالاترین سطوح وارد بازی قدرت در معادلات سیاسی در مقیاس‌های جغرافیایی شد و منافع را در معادلات سیاسی حفظ کرد، تعریف می‌شود (ezzati, 2017:7). ژئوپلیتیک عبارت است از علم روابط بین فضا و سیاست که می‌کوشد دانش جغرافیا را در خدمت کنشگران سیاسی قرار دهد. در این میان پیتر تیلور^{۱۱} ژئوپلیتیک را مطالعه توزیع جغرافیای قدرت بین کشورها و مناطق جغرافیایی جهان، به‌ویژه رقابت بین قدرت‌های بزرگ و تأثیرگذار تعریف می‌کند (Taylor, 2010, 330). کوهن معتقد است که ژئوپلیتیک مطالعه کاربردی روابط بین فضای جغرافیایی با سیاست است که تأثیر دوجانبه الگوهای فضایی، اشکال و ساختارها را با گفتمان‌های سیاسی و نهادهای قدرت مورد مطالعه قرار می‌دهد (Cohen, 1994: 17). ژئوپلیتیک با رقابت و تقابل برای تسلط بر مکان‌ها و فضاهای جغرافیایی و داده‌های محیطی مرتبط است. مکان‌ها و سرزمین‌ها با تمام خصوصیات عینی و ذهنی خود ارتباط بین ژئوپلیتیک و جغرافیا را به روابط ارگانیک و سازمان‌یافته تبدیل کرده است. جان اگنیو^{۱۲} مطالعه تأثیر جغرافیا بر روابط بین ملت‌ها را ژئوپلیتیک قلمداد می‌کند (Agnew, 1998: 15). گراهام فولر^{۱۳} در این زمینه معتقد است که ژئوپلیتیک یک استراتژی باسابقه تاریخی در مقاطع مختلف است که در حقیقت بر جغرافیا به‌عنوان عامل تعیین‌کننده رفتار قدرت‌ها در روابط ژئوپلیتیکی تأکید می‌کند

1. Heart land Theory
2. Sir Halford John Mackinder
3. Sea Power Theory
4. Alfred Thayer Mahan
5. Rimland Theory
6. Nichols Spykman
7. Air power Theory
8. Alexander P. de Seversky
9. Fragile Belt Theory
10. S. B. Kohen
11. Peter Taylor
12. John A. Agnew
13. Grahamefuller

(Fuller, 2018:10). در دیکشنری آکسفورد ژئوپلیتیک عبارت از مطالعه روابط سیاسی کشورها به صورت یک‌به‌یک یا گروهی تحت تأثیر جغرافیای آن‌ها است (Oxford, 2022). ژئوپلیتیک به مطالعه اثربخشی عوامل جغرافیایی روی سیاست‌های پویای جهانی در معادلات سیاسی متکی بر منافع ملی اعم از منافع عینی و ذهنی می‌پردازد و سلسله‌مراتب قدرت در جغرافیای سیاسی جهان از هم‌گسیخته را مطالعه می‌کند. در مطالعه موقعیت‌های ژئوپلیتیک در مناطق گوناگون و یا در کشورها، معمولاً منابع و امکاناتی که جلب‌توجه قدرت‌ها را می‌نماید، همانند منابع طبیعی، معدنی و موقعیت جغرافیایی و راهبردی یا قرار گرفتن در کنار تنگه‌های حساس راهبردی موردنظر قرار می‌گیرد. به‌طور کلی فضاها و مناطق با دارا بودن ارزش‌ها و منابع سیاسی ماهیت ژئوپلیتیکی پیدا می‌کنند (Ahmadisilveh & others, 2022:1). مبانی و مفروضات ژئوپلیتیک به دو مقطع تاریخی مبتنی بر ژئوپلیتیک سنتی^۱ و ژئوپلیتیک مدرن^۲ تقسیم‌بندی می‌شود که هر کدام دارای خصوصیات منحصر به فرد خود هستند.

بنیان‌های ژئوپلیتیک از مهم‌ترین متغیرهای مؤثر در شکل‌گیری و روش سیاست خارجی کشورها است و نظام ژئوپلیتیک ساختار و سلسله‌مراتب هندسه قدرت را بر اساس وزن ژئوپلیتیکی مناطق و فضاها جغرافیایی بررسی می‌کند (Motaghi Dastana et al, 2022:307). نظام ژئوپلیتیک که ترکیبی از رفتار بازیگران اعم از همکاری و مناقشه، گفتمان‌ها، ایدئولوژی‌ها و به‌طور کلی قرائت جهان سیاسی در ابعاد ذهنی و عینی است به روابط ژئوپلیتیکی مبتنی بر عوامل ژئوپلیتیک شکل می‌دهد. نظام ژئوپلیتیک دارای پویایی بوده و سلسله‌مراتب قدرت تحت تأثیر عوامل و مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی در دوره‌های زمانی مختلف دچار تغییرات بنیادی می‌شود و عوامل ژئوپلیتیک همواره نقش مهمی در زیست‌اجتماعات انسانی داشته است. عوامل ژئوپلیتیک هویت، ماهیت و تاریخ مناطق و فضاها جغرافیایی را شکل داده یا مانع منطقه‌گرایی و تکوین فرایند تشکیل هم‌گرایی‌های منطقه‌ای شده است. در صورت شناخت و بهره‌برداری مناسب از داده‌ها و خصوصیات جغرافیایی تبیین معادلات سیاسی مبتنی بر مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی توسعه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی واحدهای سیاسی را تسهیل کرده و یا مانع توسعه و ثبات سیاسی و امنیتی در فضاها جغرافیایی شده است. عوامل ژئوپلیتیکی واحدهای سیاسی نقش مهمی در روابط ژئوپلیتیکی آن‌ها داشته است. به این ترتیب، نهادهای سیاسی به لحاظ ویژگی‌ها و ساختارهای جغرافیایی طبیعی و انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند که به لحاظ نقشی که در نظام بین‌الملل بر عهده دارند، با کشورهای دیگر، به‌ویژه با قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی تعامل مثبت یا منفی دارند. توجه به ویژگی‌ها و عوامل ژئوپلیتیک باعث می‌شود که بازیگران سیاسی به نقاط ضعف و قوت و به‌طور کلی قدرت ملی و منافع ملی خود آگاه باشند. عوامل ژئوپلیتیکی در اتخاذ راهبردهای سیاسی و بین‌المللی اهداف لازم را خواهند داشت و متناسب با توانمندی‌ها و جایگاه خود در عرصه بین‌المللی به دنبال منافع خواهند بود. تصمیم‌گیران در سیاست خارجی با شناخت کامل عوامل ژئوپلیتیکی بهترین تصمیم را گرفته و از عوامل مثبت در جهت تحقق منافع نهایت بهره را ببرند و آثار نامطلوب عوامل منفی را به حداقل برسانند (Parsaei et al, 2020). کنش‌های سیاسی در استراتژی سیاست خارجی در دهه‌های گذشته به‌طور فزاینده‌ای تحت تأثیر عوامل ژئوپلیتیکی قرار داشته است. هر واحد سیاسی - فضایی ممکن است تصمیم بگیرد که با برخی کشورها بیشتر از کشورهای دیگر همکاری و همگرایی داشته باشد که در نتیجه الگوهای ساختاری شبکه‌ای و پیچیده در راستای همکاری بین‌المللی ایجاد می‌شود. چهار بعد از عوامل ژئوپلیتیکی در ابعاد عینی و ذهنی مهم برای همگرایی بین کشورها، اقتصاد، سیاست، امنیت و فرهنگ است که همگی در تحلیل ژئوپلیتیکی با داده‌های جغرافیایی روابط ارگانیک دارند. در این میان پیوندهای فرهنگی، از جمله زبان و مذهب مشترک، همکاری

1. Traditional Geopolitics

2. Modern Geopolitics

نزدیک بین واحدهای سیاسی - فضایی را تسهیل می‌کند (Hou et al, 2021).

همگرایی فرایندی است که طی آن واحدهای سیاسی به صورت داوطلبانه از اعمال اقتدار تمام خویش برای رسیدن به هدف‌های مشترک صرف‌نظر کرده، از یک قدرت فوق ملی پیروی می‌کنند. منطقه‌گرایی و همگرایی‌های منطقه‌ای یکی از سازوکارهای مهم در توسعه کشورها در مقطع جدید است (Vesey, 2021: 377). مسئله عمده‌ای که در فرایند همگرایی میان واحدهای سیاسی مختلف مطرح می‌شود، توجه به اصل حاکمیت و قدرت است، زیرا ممکن نیست در یک سلسله گروه‌بندی‌های منطقه‌ای، کوچک‌ترین خدشه‌ای بر هویت دولت‌ها وارد نشود. انگیزه اصلی دولت‌ها برای چنین همکاری‌های نزدیکی دسترسی آن‌ها به منافع و امکاناتی است که قبل از ورود به فرایند همگرایی دست‌یافتن به آن برایشان غیرممکن بود. در اغلب موارد، از همگرایی به عنوان شیوه‌ای برای حل و فصل درگیری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی یاد شده است که طی آن به تدریج واحدها و مناطق دیگر را شامل شده، در بلندمدت باعث بسط و گسترش همکاری‌های بین‌المللی می‌شود. از نظر تاریخی، از اوایل قرن هفدهم به دنبال هر نوع مناقشه‌ای که در اروپا به وقوع می‌پیوست.

در خصوص چگونگی شکل‌گیری فرایند همگرایی صاحب‌نظران همگرایی منطقه‌ای سه عملکرد سیاسی شدن، بیرون‌گرایی و گسترش یا نفوذ را مطرح می‌نمایند. از نظر صاحب‌نظران همگرایی جوامع امروزی با مشکلات اقتصادی، فنی و اجتماعی فراوانی مواجه می‌باشند که این مشکلات در حقیقت وجه مشترک یا مخرج مشترک همه کشورها می‌باشد (Chukwuma, 2022). منظور از سیاسی شده این است که فرهنگ سیاسی جوامع که مبتنی بر سازش و گفتگو می‌باشد بر رهبران این جوامع فشار می‌آورد تا مشکلاتشان را از طریق گفتگو و همکاری حل و فصل نمایند. منظور از بیرون‌گرایی این است که با آغاز همکاری میان برخی از کشورها، کشورهایی که خارج از فرایند همکاری مانده‌اند به خاطر احساس تبعیض ناشی از بیرون ماندن از فرایند همکاری یا خود به این همکاری‌های منطقه‌ای می‌پیوندند یا آنکه به همراه سایر کشورها همکاری‌های گروهی مشترکی را شکل می‌دهند که هر دوی این حالت باعث تقویت روند همگرایی میان کشورهای هم‌جوار می‌شود. همگرایی و همکاری‌های منطقه‌ای تابع عوامل ژئوپلیتیکی است که در سطوح و مقیاس‌های جغرافیایی نمود پیدا می‌کنند.

هر یک از عوامل ژئوپلیتیکی در یکی از سطوح جغرافیایی قرار دارند و پدیده‌های جغرافیایی و بازتاب اثرات آن‌ها در سطوح جغرافیایی وجود دارد. درباره اینکه ساختار جغرافیای سیاسی جهان را به چند مقیاس می‌توان تقسیم‌بندی کرد، دیدگاه‌های مختلفی مطرح است. ساختار جغرافیای سیاسی جهان از چهار مقیاس تشکیل شده است که به ترتیب عبارت‌اند از: مقیاس فرو ملی (درون کشوری)، مقیاس ملی (کشوری)، مقیاس منطقه‌ای (فرا کشوری) و مقیاس کروی (جهانی) که هر یک از سطوح ویژگی‌ها، قلمرو، ماهیت، قدرت و کارکرد خاص خود را دارند در تحلیل پدیده‌های جغرافیایی از مقیاس تحلیل یعنی مقیاسی که از پایگاه آن به مسائل بین‌المللی نگریسته می‌شود استفاده می‌شود. رویکرد مقیاس به پدیده‌ها به تجزیه و تحلیل و سرانجام تفسیر انسان جهت می‌دهد و به شناخت روابط فضایی میان پدیده‌ها کمک می‌کند (fanni, 2012: 93). مجموعه سطوح تحلیل شناخته شده در روابط بین‌الملل عبارت‌اند از: مقیاس تحلیل فرد؛ مقیاس تحلیل درون کشوری که حداقل واحد فرد و واحد کشور است، مانند گروه‌های سازمان‌یافته، احزاب سیاسی، لابی‌ها و بروکراسی اداری و غیره؛ مقیاس تحلیل کشورها یا دولت‌ها؛ مقیاس تحلیل منطقه‌ای شامل سازمان‌هایی چون آسه آن، اکو، اتحادیه اروپا و نفتا و سرانجام مقیاس تحلیل نظام بین‌المللی که بالاترین و انتزاعی‌ترین واحد سطوح تحلیل است و بالاتر از آن مقیاس تحلیل دیگری وجود ندارد. در هر حال آنچه مدنظر مفهوم مقیاس جغرافیایی است، اشاره به محل و مکان وقوع یک پدیده جغرافیایی دارد. مفهوم دیگری که با مقیاس جغرافیایی غیرقابل تفکیک هستند، مفهوم «مقیاس»

است. مقیاس یکی از مفاهیم اصلی مرتبط با مبحث جغرافیا است؛ به بیان دیگر، جغرافیا دانشی است که با مقیاس‌های گوناگونی (از مقیاس‌های محلی گرفته تا جهانی) در ارتباط است و به مطالعه و شناخت ابعاد و مقیاس فرایندهای محیطی و اجتماعی می‌پردازد. برداشت‌های متقن درباره مقیاس‌های جغرافیایی وجود داشت. امروزه جغرافی دانان مقوله «مقیاس» را به چند روش ویژه به کار می‌برند که هر یک بیانگر یک رابطه فضایی اساسی است. روش اول، کاربرد فنی این واژه در کارتوگرافی و فنون مرتبط با آن‌ها است. دومین معنای مقیاس به ملاحظات روش‌شناسی ارتباط دارد. معنای سوم و رایج مقیاس همچون مجموعه‌ای از سطوح به هم تنیده (محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی) است که امکان شناخت رابطه بین انسان‌ها و بازیگران سازمانی در عرصه‌های مختلف را فراهم می‌آورد (Mirhaider & Zaki, 2010:10). فلینت مقیاس جغرافیایی را به این صورت تعریف می‌کند که اقدامات، کنش‌ها و واکنش‌های افراد و گروه‌هایی از افراد و اجتماعات انسانی در دامنه یا برد جغرافیایی‌شان است و این برد یا دامنه به‌عنوان مقیاس جغرافیایی است (Ghalibaf & pouyandeh, 2011:32). در واقع مقیاس و مقیاس سطوح تحلیل پدیده‌های سیاسی و کنشگری بازیگران در مکان‌های مختلف را نشان می‌دهد. بین مکان‌ها وابستگی متقابل وجود دارد و در جهان امروز تحت تأثیر پیچیدگی‌های گسترده وابستگی متقابل بین مقیاس‌های جغرافیایی به‌واسطه رابطه بین مقیاس محلی-فرو ملی و مقیاس جهانی است. با توجه به پیچیدگی‌های جهان سیاسی شبکه‌ای شدن پدیده‌ها، مقیاس‌های جغرافیایی روی هم‌دیگر تأثیر می‌گذارند و فرم‌ها و فرایندها را متأثر می‌کنند (Zaki & Valiqlizadeh, 2014: 87).

واقع‌گرایی یکی از تئوری‌های کلان روابط بین‌الملل به حساب می‌آید. واقع‌گرایی به‌عنوان یکی از تئوری‌ها و پارادایم‌های تأثیرگذار در کنش‌های سیاسی در عرصه روابط بین‌الملل در طول تاریخ بوده و رفتار و فعالیت‌های کنشگران را جهت داده است. این نظریه که اصالت را به واقعیت‌های موجود می‌دهد، بهتر از دیگر نظریه‌ها توان تبیین بخش زیادی از تحولات محیط بین‌الملل را دارا می‌باشد. یکی از نظریاتی که در زمینه همگرایی منطقه‌ای بعد سیاسی-امنیتی را بیشتر پوشش می‌دهد نظریه نواقع‌گرایی است. نواقع‌گرایی اهمیتی که در تبیین پدیده‌ها و معادلات سیاسی دارد لاجرم در مورد همگرایی منطقه‌ای نیز دارای مفروضه‌های و مبانی مربوط به خود است. نواقع‌گرایی همگرایی منطقه‌ای را بر اساس ویژگی‌های نظام بین‌الملل توضیح می‌دهد. ویژگی‌های ساختار نظام بین‌الملل از منظر نواقع‌گرایی شامل مفروضات زیر است. نواقع‌گرایی همگرایی منطقه‌ای را در چارچوب همکاری‌های بین‌المللی در یک نظام آنارشیک تبیین می‌کند. آنارشی در نظام بین‌الملل مبتنی بر بی‌اعتمادی و عدم وجود مرجع برای جلوگیری از درگیری احتمال همکاری بین کشورهای خودیار را سخت می‌کند و بر سر همگرایی و همکاری منطقه‌ای موانعی مختلفی قرار می‌دهد. تهدید خارجی سبب همگرایی کشورها و واحدهای سیاسی با هم‌دیگر می‌شود. هرگاه یک قدرت خارجی توازن قدرت در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی را بر هم بزند موجب موازنه سازی‌های مختلف در قالب اتحادها و ائتلاف‌های منطقه‌ای می‌شود؛ زیرا هیچ‌یک از کشورها به‌تنهایی قادر به مقابله با قدرت برهم زننده خارجی نیستند لاجرم به سمت همگرایی روی می‌آورند. تهدید خارجی فریب‌کاری و سود نسبی را کم اثر می‌کند و کشورها را به هم‌دیگر نزدیک می‌کند. ثبات هژمونیک یکی دیگر از علل همگرایی‌های منطقه‌ای در چارچوب نئورئالیسم است. همگرایی منطقه‌ای مستلزم وجود یک قدرت برتر در نظام منطقه‌ای است. قدرت هژمون از طریق جلوگیری از به‌کارگیری زور در روابط بین کشورها نگرانی آن‌ها از سود نسبی را کم‌رنگ می‌کند و سبب همگرایی منطقه‌ای می‌شود. همگرایی منطقه‌ای می‌تواند سازوکاری برای توازن سازی برای قدرت هژمون در مقیاس جهانی در نظام ژئوپلیتیک تک‌قطبی باشد. همگرایی منطقه‌ای تلاشی برای جلوگیری از اعمال قدرت آزادانه هژمونی به‌وسیله یک قدرت برتر در درون منطقه است. کشورهای کوچک و ضعیف با

سیاست دنباله‌روی سعی در بهره‌برداری از طریق مشارکت در فرایند همگرایی دارند. هژمون منطقه‌ای از طریق همگرایی منطقه‌ای خواستار این است که هزینه‌های سیاست خارجی خود را در مقیاس منطقه‌ای و جهانی کاهش دهد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۱۰۸).

کشورها تحت تاثیر فضای بی اعتمادی حاکم بر نظام بین الملل ترس استعمار شدن و فریب خوردن دارند.

کشورها ماهیت تدافعی دارند و به جای سود مطلق بر سود نسبی تاکید دارند.

کشورها نگران هستند همگرایی سبب آسیب پذیری و وابستگی به دیگران گردد.

شکل ۱. مدل مؤلفه‌های همگرا ساز از منظر نواقع‌گرایی منبع: دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳

روش پژوهش

این مقاله از نوع تحقیقات کیفی است و داده‌های آن بر مبنای مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شده و سپس عوامل تأثیرگذار و چگونگی اثرگذاری عوامل دسته‌بندی شده است. این مقاله به صورت روشمند به وسیله نظرسنجی خبرگی داده‌های از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری شده و پس از استخراج عوامل و تبیین چگونگی تأثیرگذاری عامل‌ها تحلیل یافته‌های تحقیق انجام خواهد گرفت. در راستای یافتن عوامل موثر در موضوع تحقیق و پاسخ به سؤالات از روش نظرسنجی خبرگی (مصاحبه نیمه ساختاریافته) بین ۶۰ نفر از پژوهشگران، مسئولین متخصص و آشنا به مسائل اقلیم کردستان عراق و سیاست خارجی ایران از یک طرف و پژوهشگران در اقلیم کردستان عراق از طرف دیگر استفاده خواهد شد (۴۰ نفر در ایران و ۲۰ نفر در اقلیم کردستان عراق) که ابزار گردآوری اطلاعات در این مرحله تدوین سؤالات مصاحبه نیمه ساختاریافته در راستای همگرایی در مقیاس‌های چهارگانه بوده است و اشباع داده‌ها تعیین‌کننده حجم نمونه تحقیق بوده است. ابتدا در بعد سیاسی-امنیتی در مقیاس‌های چهارگانه از طریق جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌شوندگان عوامل استخراج شده و سپس در مرحله بعد جهت وزن دادن به عوامل در قالب پرسشنامه عوامل در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفته است و وزن عوامل و مقیاس‌ها استخراج شده است.

یافته‌ها

عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در همگرایی ایران با اقلیم کردستان در مقیاس فرو ملی

۱- پدیده تروریسم و جریان‌های مذهبی افراطی می‌تواند زمینه‌ساز همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران باشد. ایران و اقلیم کردستان عراق هر دو قربانی تروریسم هستند. در زمان تهدید داعش ایران و اقلیم کردستان عراق با کمک همدیگر توانستند که با قلمرو خواهی داعش مبارزه کنند و زمانی که دروازه شهر اربیل در حال تصرف و تهدید جدی توسط نیروهای داعش بود ایران توانست با اعزام نیرو و تجهیزات نظامی اربیل مرکز اقلیم کردستان عراق را از تهدید

داعش نجات دهد و از سوی دیگر اقلیم کردستان عراق با توجه به مرزهای طولانی توانست با نقش حائل در کاهش تهدیدهای تروریستی علیه ایران نقش ایفا کند. تهدید مشترک امنیتی و ادراک مشترک از تهدیدات هویتی داعش باعث شد که ایران و اقلیم کردستان عراق برای مقابله با داعش اتحاد مشترک تشکیل دهند (Saifi & Pourhasan, 2017:51).

۲- احزابی مانند کومله، حزب دمکرات کردستان ایران، حزب خبات، حزب پاک و ... که معاند حکومت ایران هستند در اقلیم کردستان عراق مستقر هستند و در نواحی مرزی منافع ملی و امنیت ملی ایران در نواحی مرزی را تهدید می‌کنند و بر ضد حکومت جمهوری اسلامی ایران تبلیغات رسانه‌ای دارند که یکی از نگرانی‌ها و درخواست‌های ایران از حکومت اقلیم کردستان عراق کنترل این احزاب و جلوگیری از تحرکات نظامی-سیاسی و تبلیغاتی آن‌ها توسط حکومت اقلیم کردستان عراق بوده است. این احزاب در حاشیه امن اقلیم کردستان عراق می‌تواند مورد بهره‌برداری رقبای ایران قرار گیرند و با تسلیح و تقویت آن‌ها امنیت ملی و منافع ملی ایران را مورد تهدید قرار دهند (Nasri & Rezaei, 2019:188). اقلیم کردستان عراق با توجه به روابط تاریخی و نفوذ گسترده خود از این قابلیت برخوردار است که در جلوگیری از فعالیت‌های این احزاب نقش مثبت داشته باشد. کنترل احزاب معاند توسط حکومت اقلیم کردستان عراق همواره یکی از خواسته‌های ایران از اقلیم کردستان عراق بوده است و همکاری احزاب و حکومت اقلیم کردستان عراق در این زمینه می‌تواند تأثیرات زیادی در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران داشته باشد و باعث شود که ایران بسترهای لازم در راستای همگرایی و همکاری با اقلیم کردستان تسهیل کند.

۳- مرز و چگونگی کنترل آن دارای اهمیت زیادی در همگرایی بین واحدهای سیاسی است. مرزها ویتترین کشورها هستند و همواره مدیریت و آمایش فضایی آن‌ها نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌ها دارد. بین اقلیم کردستان عراق و ایران مرز مشترک طولانی در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و ایلام وجود دارد. کنترل این مرزها در ابعاد سیاسی-امنیتی دارای اهمیت والایی برای حکومت ایران هستند. پدیده تروریسم، حضور گروه‌های معاند در نواحی مرزی غرب ایران، قاچاق کالاها و غیرمجاز و مدیریت مرزها و ... مقوله‌های مهمی در نواحی مرزی غرب کشور هستند که منافع و امنیت ملی را متأثر می‌کنند و مدیریت بهینه این نواحی نیازمند همکاری و هماهنگی بین اقلیم کردستان عراق و ایران است. پیوستگی طبیعی مرز بین دو کشور، ایدئولوژی‌ها و راهبردهای دو کشور هم‌مرز، منابع مشترک مرزی، زبان مشترک بین ساکنین دو سوی مرز، تروریسم بین‌المللی و ... از جمله مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر پایداری همکاری‌های مرزی بین منطقه اقلیم کردستان عراق و ایران محسوب می‌شوند. به‌منظور بهبود وضعیت همکاری بین این دو منطقه ابتدا باید راهبردها و سیاست‌هایی متناسب با شرایط هر دو منطقه تدوین شود تا بتوان به پایداری در همکاری‌های مرزی و بهبود وضعیت منطقه دست‌یافت (Ahmadi Nouhdani et al, 2021). مدیریت این مرزها در راستای منافع مشترک ایجاد وابستگی متقابل کرده و می‌تواند زمینه همگرایی بین اقلیم کردستان عراق با ایران را هموار کند.

۴- پیدایش تفکر اخوان‌المسلمین در کردستان عراق از یک‌سو به دلیل وجود موزاییکی از اقلیت‌های قومی و مذهبی همچون کرد، ترکمن، آشوری، عرب، کلدانی، سنی شیعه، یارسان، قزلباش و شبک و از سوی دیگر فقدان یک مکانیسم حزبی از جانب احزاب ناسیونال و سکولار در این اقلیم منجر به شکل‌گیری گروه‌های جهادی و تندروی همچون جندالاسلام، انصارالاسلام و جماعت انصارالسنه شد که با شعار بازگشت به سنت سلف صالح و مبارزه با بدعت تحت لوای احیای خلافت اسلامی در قالب جهاد در راه خدا به جنگ با احزاب کردی و ایجاد ناامنی در کردستان گام برداشت

(Zanganeh & Karimi, 2016:81). نقش کم‌رنگ احزاب رادیکال اسلامی در ساختار قدرت اقلیم کردستان عراق می‌تواند زمینه‌ساز همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران باشد. در ساختار قدرت اقلیم کردستان عراق نیروهای اخوانیسم وابسته به ترکیه و سلفیسم وابسته به عربستان وجود دارند اما این احزاب نقش برجسته‌ای در ساختار قدرت اقلیم کردستان ندارند. این احزاب با توجه به اینکه وابستگی ذهنی و اندیشه‌ای به رقبای منطقه‌ای ایران دارند. لذا عدم وجود آن‌ها در ساختار قدرت اقلیم کردستان عراق می‌تواند زمینه‌ساز همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران باشد.

عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در همگرایی ایران با اقلیم کردستان در مقیاس ملی

۱- اقلیم کردستان عراق برای حفظ توازن در عراق و جلوگیری از اقتدارگرایی دولت مرکزی عراق موثر است. تاریخ نشان داده است که با توجه به اینکه موقعیت جغرافیایی عراق در تنگنای ژئوپلیتیکی قرار دارد و از طرف دیگر دولت ملت‌سازی در عراق تکوین پیدا نکرده است لذا هر موقع که دولت مرکزی قوی حکمرانی عراق را بر عهده داشته باشد، این کشور برای همسایگان تهدید بوده است. جنگ تحمیلی عراق بر علیه ایران و حمله عراق به کویت نمونه‌های از قلمرو خواهی عراق در پیرامون خود بوده که این کنش‌ها تحت تأثیر جغرافیای بسته کشور عراق است، جغرافیای کشور عراق دارای منابع و سرچشمه تنش در قبال ایران است و لذا امکان فعال شدن منابع تنش بین دو کشور ایران و عراق وجود دارد (Sadeghi et al, 2019:121) تثبیت اقلیم کردستان عراق در چارچوب عراق باعث حفظ توازن و تعادل در معادلات ژئوپلیتیکی می‌شود که اقتدارگرایی در عراق کم‌رنگ شود و دولت مرکزی نتواند برای همسایگان تهدید باشد؛ در زمان رفراندوم اقلیم کردستان عراق برای جدایی و بازپس‌گیری مناطق مورد مناقشه توسط دولت مرکزی، ارتش عراق می‌توانست کل قلمرو اقلیم کردستان را تحت حاکمیت خود قرار دهد؛ اما ایران با این عمل دولت مرکزی راضی نبود و کین سیاسی اقلیم کردستان عراق حفظ شد؛ لذا موجودیت اقلیم کردستان عراق در راستای منافع ملی ایران قابل تفسیر است که با درک منافع مشترک می‌تواند زمینه همگرایی اقلیم کردستان عراق و ایران را هموار گردد.

۲- همسایگان در استراتژی سیاست خارجی ایران دارای اهمیت مضاعف هستند. با توجه به اینکه ایران منتقد نظام بین‌الملل موجود است لذا استراتژی سیاست خارجی ایران همکاری و هم‌افزایی و همچنین تنش‌زدایی با همسایگان است. تعدد در همسایگان و وجود مرزهای طولانی اعم از زمینی، دریایی و رودخانه‌ای برای ایران ظرفیت شکل دادن به همگرایی منطقه‌ای را هموار کرده است. اتخاذ سیاست همسایگی از سوی جمهوری اسلامی ایران به دلیل مرجعیت تمدنی آن در منطقه غرب آسیا، مزیت‌های پیش‌بینی‌پذیری رفتارها و اعتمادسازی و اعتمادآفرینی، کاهش نقش منفی قدرت مداخله‌گر جهانی، توانایی مدیریت بحران‌های منطقه‌ای، خلق متحدان و شرکای استراتژیک، کاهش رقابت‌های منفی درون منطقه‌ای، خلق گفتمان‌ها و ایده‌ها و ساختارهای درون منطقه‌ای، خنثی کردن نقش منفی متغیرهای آشوب ساز درون منطقه‌ای و درنهایت، شکل‌گیری الگوی نظم مطلوب منطقه‌ای با محوریت جمهوری اسلامی ایران را در پی خواهد داشت (Safawi & Farhadi, 2021:5). با توجه به اینکه اقلیم کردستان عراق دارای مرزهای طولانی با ایران است؛ لذا در استراتژی سیاست خارجی ایران دارای اهمیت زیادی است و ماهیت سیاست خارجی ایران در توجه به همسایگان می‌تواند بستر ساز همگرایی و همکاری‌های منطقه‌ای با محوریت اقلیم کردستان عراق باشد.

۳- یکی از منابع تنش مابین اقلیم کردستان و حکومت مرکزی عدم حل و فصل مناطق مورد مناقشه با محوریت کرکوک است. کردها مدعی هستند که با توجه به واقعیت‌های تاریخی و جغرافیایی مناطق مورد مناقشه جزئی از اقلیم کردستان هستند و بایستی به این اقلیم ملحق شوند اما حکومت مرکزی با این ادعا مخالف است. ایران به‌عنوان یکی از بازیگران تأثیرگذار در تحولات منطقه و عراق در بحران کرکوک و منازعات مربوط به آن در بین گروه‌های عراق

تأثیرگذار است و در چگونگی حل و فصل بحران کرکوک دارای فرصت‌ها و تهدیدات متنوعی است (Naqibzadeh & Kak Hamad, 2019:391). با توجه به اینکه کرکوک منطقه‌ی منازعه‌ی بین سنی‌ها و کردها است، ایران ضمن حمایت از تمامیت ارضی عراق، تقویت حضور شیعیان همسو با خود را در ساختار قدرت عراق محور اصلی استراتژی خویش می‌داند. لذا اقلیم کردستان عراق با توجه به تأثیرگذاری ایران در عراق می‌تواند از ایران درخواست نماید که در حل و فصل مسالمت‌آمیز این بحران ژئوپلیتیکی کمک‌کننده باشد و این عامل می‌تواند نقش مثبتی در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران داشته باشد.

۴- عراق پس از فروپاشی رژیم بعث وارد ساختار جدید سیستم حکمرانی و تقسیم قدرت بین بلوک‌های قومی-مذهبی شد و کردها با توجه به فرصت پیش‌آمده توانستند مطالبات خود را در سیستم جدید عراق قانونی کنند و حکومت اقلیم کردستان را تشکیل دهند. کردها با توجه به شکاف‌های هویتی با جهان عرب و وزن ژئوپلیتیکی بالا به سیاست‌های غیرهمسو با حکومت مرکزی در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، امنیتی و همچنین رفراندوم و حرکت به سوی استقلال روی آوردند و این وضعیت موجب به وجود آمدن چالش‌های متعددی بین اقلیم کردستان و حکومت مرکزی شد. بین اقلیم کردستان عراق و حکومت مرکزی چالش‌های متعدد ساختاری و کارکردی شامل شکاف هویتی، فروش مستقیم نفت و سیاست‌های اقتصادی، قدرت نظامی، روابط خارجی و قلمرو خواهی در مناطق کردنشین خارج از اقلیم کردستان وجود دارد که اگر این چالش‌ها به صورت قانونی و با تفاهم بین طرفین حل و فصل نشوند، آینده سیاسی عراق و اقلیم کردستان با بحران و چالش‌های ژئوپلیتیکی مواجه شده و بحران در آن کشور تشدید می‌شود (Zarei & Ranjbari, 2017:909). عامل فشارهای سیاسی-امنیتی دولت مرکزی بر اقلیم کردستان عراق همواره یکی از بحران‌های عراق بعد از فروپاشی رژیم بعث بوده است. حکومت اقلیم کردستان عراق با حکومت مرکزی عراق در ابعاد امنیتی، اقتصادی-تجاری و سیاسی باهم در تنش بوده است و این تنش‌ها همواره ثبات و توسعه در عراق را با مشکل مواجه کرده است و باعث شده است که اقلیم کردستان عراق توسط دولت مرکزی همواره تحت فشار باشد. نقش سازنده ایران در حل مناقشات بین اقلیم کردستان عراق با حکومت مرکزی می‌تواند بخشی از این تنش‌ها را کمرنگ کند و اقلیم کردستان عراق را به سمت همگرایی با ایران سوق دهد.

عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در همگرایی ایران با اقلیم کردستان در مقیاس منطقه‌ای

۱- این منطقه به دریای آزاد ارتباط ندارد و نمی‌تواند به صورت مستقل با جهان خارج ارتباطات تجاری و سیاسی داشته باشد. اقلیم کردستان عراق با کشورهای ایران، ترکیه و سوریه دارای مرز مشترک است که این کشورها می‌توانند مانع ارتباطات خارجی اقلیم کردستان عراق شوند. محدودیت‌های ژئوپلیتیک اقلیم کردستان عراق و محصور بودن اقلیم کردستان در خشکی، احاطه شدن آن توسط کشورهای مخالف در قدرت‌گیری کردها و نبود عمق استراتژیک موجب انزوای ژئوپلیتیک اقلیم کردستان عراق در منطقه شده است. این مسئله چالشی جدی برای تداوم حیات و موجودیت سیاسی، اقتصادی و امنیتی اقلیم کردستان عراق به شمار می‌رود. واقع‌گرایی ژئوپلیتیکی کنش‌های سیاسی خاصی را به رهبران، احزاب و ساختار سیاسی خارجی اقلیم کردستان عراق تحمیل می‌کند (Khairi et al, 2018:103). ایران یکی از همسایگان اقلیم کردستان عراق است که می‌تواند در کاهش اثرات انزوای اقلیم کردستان عراق و چندجانبه‌گرایی برای انحصارطلبی ترکیه موثر باد، لذا انزوای ژئوپلیتیکی اقلیم کردستان عراق می‌تواند به عنوان یک عامل همگراکننده بین اقلیم کردستان عراق با ایران عمل کند. با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ممتاز ایران در منطقه و جهان لذا اقلیم کردستان

عراق برای مواجه شدن با انزوای ژئوپلیتیکی به جغرافیای کشورهای همسایه از جمله ایران وابسته است.

۲- ترکیه به عنوان کنشگری فعال در منطقه، استراتژی خود را بر نفوذ اقتصادی و سیاسی در اقلیم کردستان عراق بنا نهاده است و در خواستار تبدیل شدن به قدرت برتر منطقه‌ای است. در استراتژی سیاست خارجی ترکیه کردستان عراق به عنوان یکی از همسایگان ترکیه که دارای مرز مشترک با این کشور است، به عنوان یکی از اولویت‌های مهم در سیاست خارجی ترکیه قرار گرفته است. ترکیه به عنوان وارث امپراتوری عثمانی، حکومت اقلیم کردستان را حیات خلوت خود تلقی نموده و از مهم‌ترین اولویت‌هایش، بهره‌برداری سیاسی، اقتصادی و امنیتی از این منطقه است (Darvishi & Mohammadian, 2011:175). نفوذ و استیلای ترکیه در اقلیم کردستان عراق می‌تواند توازن قوا در منطقه را از بین ببرد و منافع ملی ایران را تحت تأثیر قرار دهد. در این میان ترکیه با فاصله گرفتن از دکتورین داود اوغلو مبنی بر تنش‌زدایی در سیاست خارجی، حل چالش داخلی کردها و همچنین حملات گسترده به مناطق کردنشین سوریه جایگاه خود را در میان کردها از دست داده است. شکست روند صلح کردهای ترکیه با حکومت، حضور نظامی ترکیه در اقلیم کردستان عراق و تهدید و حملات به کردهای سوریه می‌تواند به عنوان یک عامل همگرا در روابط بین اقلیم کردستان عراق و ایران عمل کند. در دورانی که گفتمان حزب عدالت و توسعه تنش‌زدایی و حل و فصل بحران کردها در ترکیه بود، اقلیم کردستان عراق به ترکیه نزدیک شد و روابط ژئوپلیتیکی در ابعاد سیاسی، اقتصادی و امنیتی در سطح گسترده بین اقلیم کردستان عراق و ترکیه شکل گرفت و منجر به حضور نظامی گسترده ترکیه در قلمرو اقلیم کردستان عراق شد. با شکست روند صلح دولت ترکیه با کردها جنبش ضد ترکی در اقلیم کردستان عراق شکل گرفته است که حضور نظامی و نفوذ سیاسی و اقتصادی ترکیه در اقلیم کردستان عراق را در راستای ضدیت با منافع کردها تفسیر می‌کنند؛ لذا ضدیت حکومت ترکیه با کردها در ترکیه و سوریه و همچنین حضور نظامی در مرزهای اقلیم کردستان عراق می‌تواند سبب همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران گردد.

۳- تأثیر ایران در آینده ساختار سیاسی سوریه و تأثیر آن بر اقلیم کردستان عراق می‌تواند به عنوان یک عامل همگرا در روابط اقلیم کردستان عراق با ایران عمل کند. به رغم اینکه نظام بین‌الملل و قدرت‌های منطقه‌ای پیش‌بینی کرده بودند که حکومت بشار اسد در زمانی کوتاه به سمت فروپاشی حرکت می‌کند اما بشار اسد توانست سوریه را از فروپاشی حفظ کند. کردهای سوریه نیز با استفاده از خلأ قدرت پیش‌آمده در این کشور توانسته‌اند در مناطق خود خودمختاری محلی داشته باشند و دیگر مناطق کردنشین سوریه به وضعیت قبل از بحران سوریه برنخواهند گشت (Moradi, 2015:278). با توجه به روابط گسترده سوریه با ایران و نقش ایران در عدم فروپاشی حکومت سوریه؛ لذا ایران در آینده سوریه دارای نقش گسترده‌ای خواهد بود و آینده سوریه برای اقلیم کردستان عراق با توجه به مرز مشترک با بخش کردنشین دارای اهمیت است. لذا قدرت کنشگری ایران در سوریه می‌تواند به عنوان یک عامل همگرا در بین اقلیم کردستان عراق و ایران عمل کند و اقلیم کردستان عراق برای تأمین منافع خود در آینده سوریه قدرت و نفوذ منطقه‌ای ایران را در معادلات سیاسی منطقه و جهان لحاظ کند.

عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در همگرایی ایران با اقلیم کردستان در مقیاس جهانی

۱- اقلیم کردستان عراق با استفاده از خلأ امنیتی ناشی از کنشگری داعش در عراق و ضعف حکومت مرکزی توانست که مناطق مورد مناقشه بین خود و حکومت مرکزی را تحت کنترل درآورد و سپس در سال ۲۰۱۷ رفراندوم جدایی از عراق را در مناطق رسمی و مناطق مورد مناقشه برگزار کند. دولت‌مردان اقلیم کردستان عراق انتظار داشتند با توجه به کمک‌هایی که در مبارزه با داعش با ائتلاف بین‌المللی داشتند در پدیده رفراندوم آمریکا و قدرت‌های غربی از جدایی اقلیم

کردستان عراق حمایت کنند و در صورت درگیری مابین اقلیم کردستان عراق با حکومت مرکزی این قدرت‌ها اقلیم کردستان را حمایت کنند، اما به‌رغم حملات ارتش عراق به مناطق مورد مناقشه و بازپس‌گیری این مناطق از کردها آمریکا به کردها کمک نکرد و کردها حملات ارتش عراق به مناطق مورد مناقشه را با هماهنگی آمریکا تفسیر کردند. در افکار عمومی کردها شکل گرفت که کردستان عراق در طول تاریخ در سیاست‌های ایالات‌متحده در غرب آسیا همواره جنبه ابزاری داشته و از آن به‌منظور ایجاد تغییرات ژئوپلیتیکی موردنظر در منطقه در راستای اجرای گفتمان «خاورمیانه جدید»، تحدید نفوذ فزاینده منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و تأمین امنیت رژیم صهیونیستی اسرائیل استفاده کرده است (Rajabi, 2018:27). عدم‌حمایت آمریکا از کردها در فراندوم سبب شده است که اقلیم کردستان عراق اهمیت بیشتری برای قدرت‌های منطقه‌ای با محوریت ایران قائل باشد و به امید حمایت آمریکا سیاست‌ها و اهداف خود را ترسیم نکند.

۲- اقلیم کردستان عراق از ابتدای شکل‌گیری تا دوران فراندوم با توجه به نفوذ و حضور آمریکا در منطقه حساب‌گسترده‌ای روی آمریکا برای حفظ کیان سیاسی خود باز کرده بود، اما با تغییرات در نظام بین‌الملل مانند قبل منطقه جنوب غرب آسیا برای آمریکا دارای اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی نیست و تمرکز سیاست خارجی آمریکا منطقه شرق آسیا و کنترل چین به‌عنوان ابرقدرت جدید در اقتصاد سیاسی بین‌الملل است و تمرکز آمریکا مدیریت رقابت با چین است (Zarei & Pilton, 2020:111). با کاهش حضور نظامی آمریکا در منطقه جنوب غرب آسیا اقلیم کردستان عراق نیز این واقعیت را پذیرفته که آمریکا نمی‌تواند حافظ منافع اقلیم کردستان عراق باشد و کردها نیازمند همگرایی با قدرت‌های منطقه‌ای از جمله ایران هستند؛ لذا کاهش اهمیت منطقه جنوب غرب آسیا برای آمریکا می‌تواند عاملی مثبت در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران تلقی شود.

۳- تغییر و تحول در ساختار نظام بین‌الملل امری بدیهی بوده و در طول قرن‌های اخیر، نظام بین‌الملل شاهد ساختار متفاوت ناشی از ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ بوده است. باید پذیرفت که آمریکا به‌عنوان قدرت برتر خواهد ماند و در کنار آن قدرت‌های دیگری نیز وجود خواهند داشت که قدرت در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، دفاعی و ... بین آن‌ها تقسیم خواهد شد و همین امر زمینه را برای مانور بیشتر کشورها فراهم خواهد کرد که این یکی از ویژگی‌های اصلی نظام چندقطبی است (Yazdani et al, 2016:87). حرکت تدریجی نظام بین‌الملل به سمت نظام چندقطبی می‌تواند نقشی همگراکننده در روابط بین اقلیم کردستان عراق با ایران ایفا کند. در نظام بین‌الملل تک‌قطبی تنها قطب قدرت آمریکا بود که در اکثر مناطق جهان نقش داشت و معادلات سیاسی در جهان با کنشگری‌های قدرت هژمون پیش می‌رفت. امروزه جهان تحت تأثیر تحولات گسترده در اقتصاد سیاسی بین‌الملل با بروز و ظهور قدرت‌های جدیدی مواجه گردیده است و آمریکا به‌تنهایی نمی‌تواند پدیده‌های سیاسی جهان را کنترل کند؛ لذا نظام بین‌الملل به سمت چندجانبه‌گرایی و چند سطحی سوق پیدا کرده است و اقلیم کردستان عراق نیز به‌عنوان بخشی از تغییرات مذکور در نظام بین‌الملل برای حفظ موجودیت خود نیازمند بازبینی در راهبردهای خود است و مجبور است که با قدرت‌های منطقه‌ای با محوریت ایران روابط بهتر و گسترده‌تری را برقرار کند.

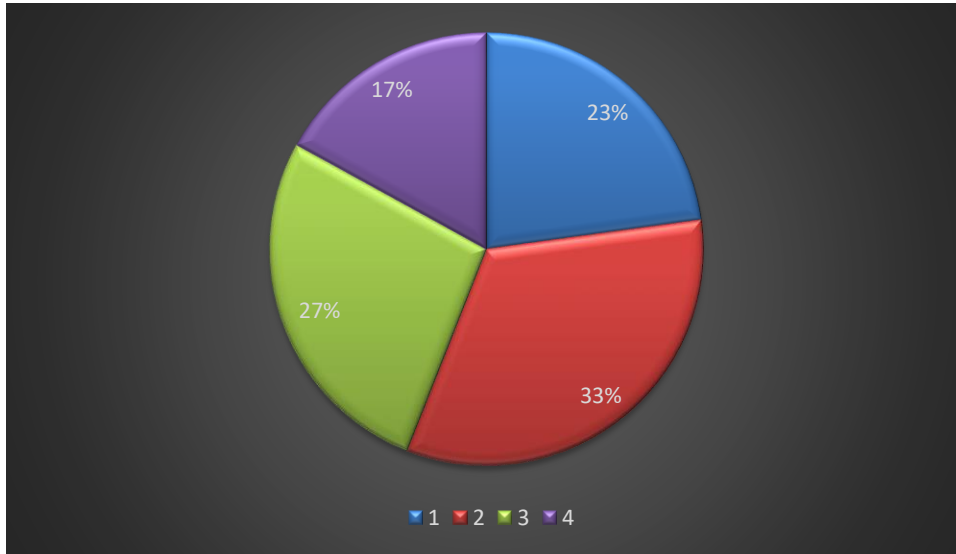
جدول ۱. عامل‌های استخراج‌شده در مقیاس‌های جغرافیایی

ردیف	مقیاس جغرافیایی	عامل
الف	فرو ملی	۱- گفت‌وگو مشترک مبارزه با تروریسم در بین ایران و اقلیم کردستان
		۲- کنترل احزاب اپوزیسیون کرد ایرانی ساکن در اقلیم کردستان عراق توسط حکومت اقلیم کردستان
		۳- مدیریت بهینه سیاسی-امنیتی نواحی مرزی مشترک بین ایران و اقلیم کردستان عراق
		۴- نفوذ کم‌رنگ احزاب اسلامی (سنی) در ساختار قدرت اقلیم کردستان عراق
ب	ملی	۱- کمک اقلیم کردستان به توازن قدرت و جلوگیری از اقتدارگرایی در عراق در راستای منافع ایران
		۲- اهمیت همسایگان در استراتژی سیاست خارجی ایران
		۳- عدم حل‌وفصل مناطق مورد مناقشه اقلیم کردستان با حکومت مرکزی و کمک ایران به حل‌وفصل اختلافات سرزمینی
		۴- فشار سیاسی-امنیتی دولت مرکزی بر اقلیم کردستان عراق و نقش سازنده ایران در حل مناقشات
پ	منطقه‌ای	۱- انزوای ژئوپلیتیکی اقلیم کردستان عراق در منطقه و وابستگی به ایران
		۲- آسیب‌پذیری امنیتی اقلیم کردستان عراق در برابر تهدیدات و وابستگی به ایران
		۳- شکست روند صلح کردهای ترکیه با حکومت و حضور نظامی ترکیه در اقلیم کردستان عراق
		۴- تأثیر ایران در آینده ساختار سیاسی سوریه و تأثیر آن بر اقلیم کردستان عراق
ت	جهانی	۱- عدم همراهی آمریکا با رفراندوم جدایی اقلیم کردستان عراق
		۲- اثرگذاری چرخش ژئوپلیتیک آمریکا به شرق آسیا در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران
		۳- اثرگذاری حرکت تدریجی نظام بین‌الملل به سمت نظام چندقطبی در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران
		۴- اثرگذاری تغییر راهبرد آمریکا و غرب از تهدید نظامی به سازش با ایران در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران

عوامل مربوط به مقیاس فرو ملی

جدول ۲. شاخص‌های مقیاس فرو ملی در بعد سیاسی-امنیتی

مقیاس جغرافیایی	عامل	۱	۲	۳	۴	۵
فرو ملی	۱- گفت‌وگو مشترک مبارزه با تروریسم در بین ایران و اقلیم کردستان	13/33	21/67	20/00	28/33	16/67
	۲- کنترل احزاب اپوزیسیون کرد ایرانی ساکن در اقلیم کردستان عراق توسط حکومت اقلیم کردستان	16/67	20/00	18/33	28/33	16/67
	۳- مدیریت بهینه سیاسی-امنیتی نواحی مرزی مشترک بین ایران و اقلیم کردستان عراق	10/00	10/00	33/33	33/33	13/33
	۴- نفوذ کم‌رنگ احزاب اسلامی (سنی) در ساختار قدرت اقلیم کردستان عراق	16/67	28/33	25/00	23/33	6/67

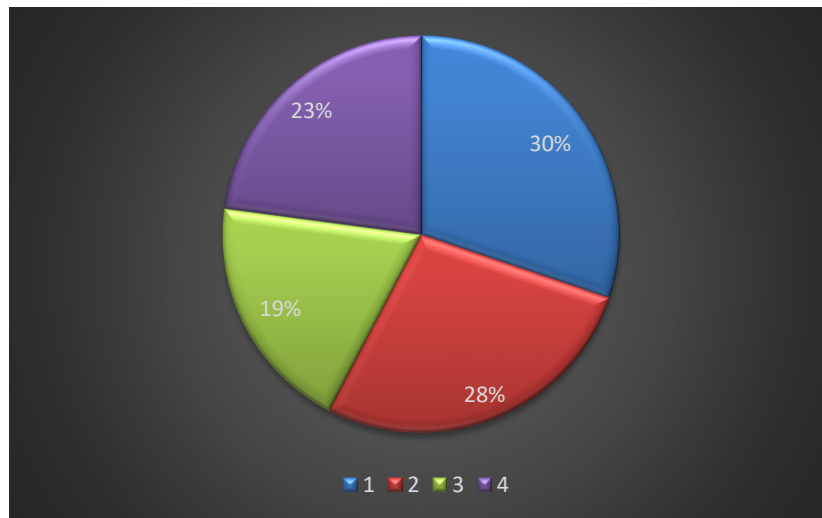

شکل ۲. درصد تأثیرگذاری شاخص‌های فرو ملی در بعد سیاسی-امنیتی

عوامل مربوط به مقیاس ملی

جدول ۲. شاخص‌های مقیاس ملی در بعد سیاسی-امنیتی

مقیاس جغرافیایی	عامل	۱	۲	۳	۴	۵
ملی	۱- کمک اقلیم کردستان به توازن قدرت و جلوگیری از اقتدارگرایی در عراق در راستای منافع ایران	10/00	26/67	23/33	21/67	18/33
	۲- اهمیت همسایگان در استراتژی سیاست خارجی ایران	13/33	8/33	21/67	28/33	28/33
	۳- عدم حل‌وفصل مناطق مورد مناقشه اقلیم کردستان با حکومت مرکزی و کمک ایران به حل‌وفصل اختلافات سرزمینی	15/00	20/00	33/33	13/33	18/33
	۴- فشار سیاسی-امنیتی دولت مرکزی بر اقلیم کردستان عراق و نقش سازنده ایران در حل مناقشات	11/67	11/67	26/67	31/67	18/33

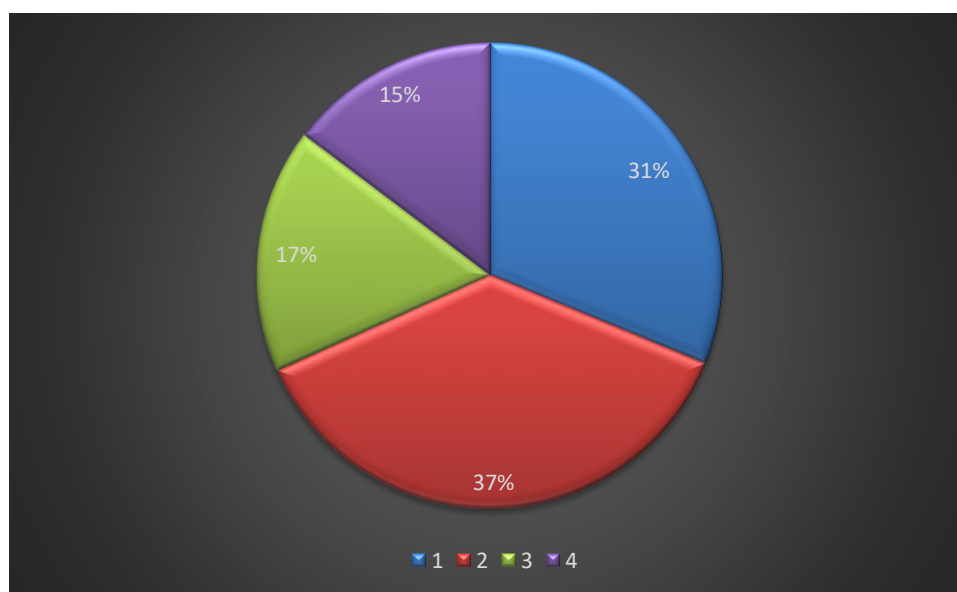

شکل ۳. درصد تأثیرگذاری مقایسه ملی در بعد سیاسی-امنیتی

عوامل مربوط به مقیاس منطقه‌ای

جدول ۳. شاخص‌های مقیاس منطقه‌ای در بعد سیاسی-امنیتی

مقیاس جغرافیایی	عامل	۱	۲	۳	۴	۵
منطقه‌ای	۱- انزوای ژئوپلیتیکی اقلیم کردستان عراق در منطقه و وابستگی به ایران	11/67	21/67	26/67	23/33	16/67
	۲- آسیب‌پذیری امنیتی اقلیم کردستان عراق در برابر تهدیدات و وابستگی به ایران	11/67	10/00	25/00	31/67	21/67
	۳- شکست روند صلح کردهای ترکیه با حکومت و حضور نظامی ترکیه در اقلیم کردستان عراق	10/00	10/00	35/00	35/00	10/00
	۴- تأثیر ایران در آینده ساختار سیاسی سوریه و تأثیر آن بر اقلیم کردستان عراق	13/33	16/67	28/33	25/00	16/67

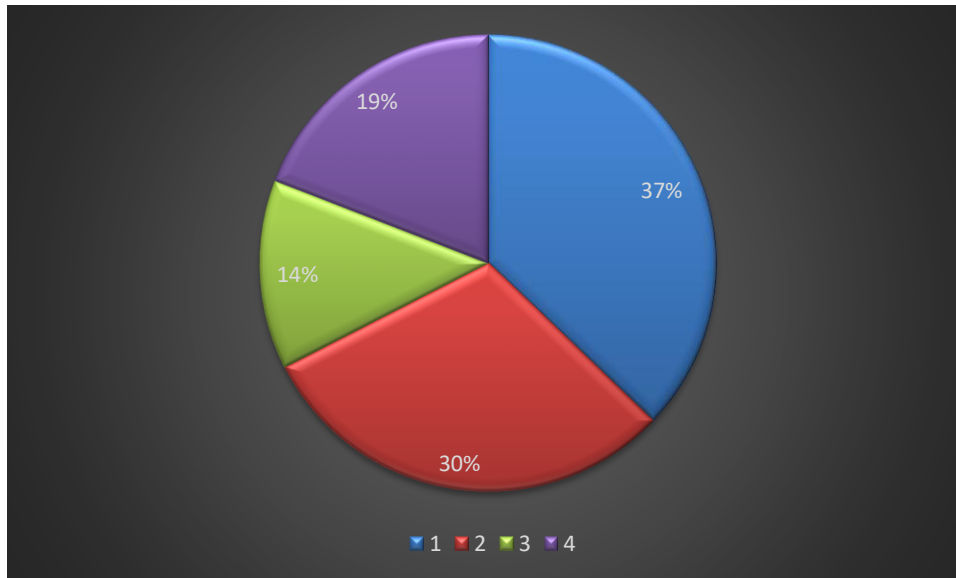

شکل ۴. درصد تأثیرگذاری شاخص‌های مقیاس منطقه‌ای در بعد سیاسی-امنیتی

عوامل مربوط به مقیاس جهانی

جدول ۴. شاخص‌های مقیاس جهانی در بعد سیاسی-امنیتی

مقیاس جغرافیایی	عامل	۱	۲	۳	۴	۵
جهانی	۱- عدم همراهی آمریکا با رفراندوم جدایی اقلیم کردستان عراق	5/00	23/33	26/67	20/00	25/00
	۲- اثرگذاری چرخش ژئوپلیتیک آمریکا به شرق آسیا در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران	3/33	13/33	36/67	28/33	18/33
	۳- اثرگذاری حرکت تدریجی نظام بین‌الملل به سمت نظام چندقطبی در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران	8/33	15/00	26/67	33/33	16/67
	۴- اثرگذاری تغییر راهبرد آمریکا و غرب از تهدید نظامی به سازش با ایران در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران	5/00	16/67	33/33	30/00	15/00

شکل ۵. درصد تأثیرگذاری شاخص‌های مقیاس جهانی در بعد سیاسی-امنیتی

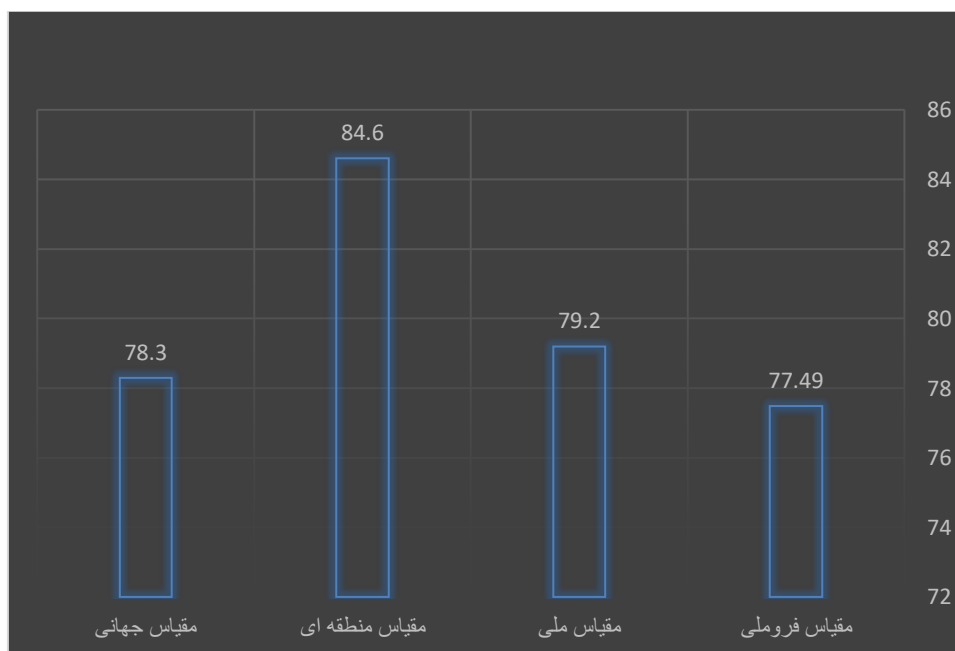
تحلیل یافته‌های کمی

ابعاد سیاسی-امنیتی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در روابط بین واحدهای سیاسی است. امنیت در بقای کشورها تأثیرات فراوانی را ایفا می‌کند و یکی از اهداف استراتژیک و کلان حکومت‌ها ایجاد امنیت و ترسیم سیاست‌هایی برای تأمین منافع امنیتی و سیاسی است. اقلیم کردستان عراق به‌رغم فرصت‌هایی که در منطقه برای ایجاد کرده است اما عوامل متعددی نیز در بعد سیاسی-امنیتی وجود دارد که می‌تواند در واگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران موثر باشد و سبب گردد که کنش‌های طرفین در تضاد با منافع تلقی گردد. کنش‌های اقلیم کردستان عراق در منطقه سبب شده است که مطالبات سیاسی سایر مناطق کردنشین در کشورهای ایران، ترکیه و سوریه افزایش پیدا کند. گفتمان کردستان بزرگ در رسانه‌های اقلیم کردستان عراق نمود عینی دارد و این گفتمان در راستای منافع ایران و کشورهای منطقه دارای مناطق کردنشین نیست. مسئله جدایی‌طلبی کردها همواره یکی از گسل‌های عمیق در سطح منطقه غرب آسیا بوده که امکان فعال شدن آن همواره در یک قرن اخیر موجود داشته است. پس از ظهور داعش، خلاء قدرت در عراق موجب شد که اقلیم کردستان، فضای منطقه‌ای را برای طرح رفراندوم جدایی مناسب ارزیابی کرد. حزب دمکرات اقلیم کردستان عراق توانست طیف‌های مختلف کردی را تا حد زیادی در اجرای سناریوی تشکیل کشور مستقل کردستان با خود همراه سازد. اجرای موفق چنین سناریویی می‌توانست باعث به وجود آمدن چالش‌های گسترده در سایر کشورها بر اساس تفاوت قومیتی در منطقه غرب آسیا گردد. ایران با توجه به نفوذ منطقه‌ای خود در شکست رفراندوم اقلیم کردستان عراق نقشی اساسی ایفا کرد، همراه کردن کشورهای منطقه با محوریت ترکیه و آگاه کردن آن‌ها از خطرات جدایی کردهای عراق، ایجاد همگرایی در بین نیروهای سیاسی و امنیتی عراق و تحریم‌های هوایی و زمینی بخشی از کنش‌های ایران در قبال رفراندوم اقلیم کردستان عراق بود که باعث شد کردها نتایج رفراندوم را به حالت تعلیق دریاورند. ایران جدی‌ترین بازیگر در تقابل با رفراندوم جدایی کردستان بود و به یاری دولت عراق پرداخت تا جدایی‌طلبان را پس بزند. ایران، مؤثرترین بازیگر جویای امنیت در مقابل تجزیه‌طلبی بود (اسلامی و شمس‌آبادی، ۱۳۹۷: ۶۴).

در کنار شکست رفراندوم یکی از تهدیدات منطقه‌ای و جهانی اقلیم کردستان عراق در قبال ایران روابط خارجی اقلیم کردستان عراق با رقبای منطقه‌ای و جهانی ایران است. حضور و نفوذ اسرائیل در منطقه کردستان عراق، در راستای

تحقق اهداف راهبردی این رژیم، از جمله ایجاد یک متحد استراتژیک جدید در منطقه می‌باشد که در نهایت می‌تواند تهدیدات جدی امنیتی برای ایران در برداشته باشد، کردها همواره روابط استراتژیک با رژیم اسرائیل را رد کرده‌اند اما ایران معتقد است که روابط آشکار و پنهان امنیتی، سیاسی و اقتصادی مابین اقلیم کردستان عراق و رژیم اسرائیل وجود دارد (اخوان کاظمی، ۱۳۹۶).

لذا مقیاس منطقه‌ای نسبت به سایر مقیاس‌ها دارای تأثیرگذاری بیشتری در واگرایی اقلیم کردستان عراق به ایران است.

شکل ۶. درصد تأثیرگذاری در واگرایی مقیاس‌های جغرافیایی در بعد سیاسی-امنیتی

نتیجه‌گیری

این نوشتار با بهره‌گیری از رویکرد ژئوپلیتیک عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران را بعد سیاسی-امنیتی بررسی می‌کند. همان‌طور که در این مقاله نشان داده شد همگرایی منطقه‌ای جدید بازیگران بیشتری و جدیدتری را در سطوح مختلف برای کنشگری در فضای جغرافیایی به کار می‌گیرد تا نقش فعالانه‌تری را با توجه به ظرفیت‌های محیطی ایفا کنند. همگرایی منطقه‌ای به صورت کلی یک فرایند سیاسی است اما به صورت گسترده همگرایی منطقه‌ای تحت رهبری مطلق حکومت‌ها نیست چون حکومت‌ها با توجه به تحولات گسترده در سطح جهان و پویایی فلسفه سیاسی تنها کنشگران سیاسی و اقتصادی فرایندهای همگرایی منطقه‌ای نیستند. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد، همگرایی منطقه‌ای تحت تأثیر عوامل ژئوپلیتیک همگرا شکل نگیرد، عوامل واگرا کنش‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی واحدهای جغرافیایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بین واحدهای سیاسی هم‌زمان عوامل ژئوپلیتیک همگرا و واگرا وجود دارند و این عوامل در گذر زمان به توجه به پویایی معادلات سیاسی تضعیف و یا تقویت می‌گردند و در روابط بین ایران و اقلیم کردستان عراق عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذاری در مقیاس‌های جغرافیایی وجود دارد که با تقویت آن‌ها می‌توان شاهد همگرایی اقلیم کردستان عراق با ایران بود. با توجه به تحولات ساختاری و کارکردی در عرصه نظام

بین‌الملل مناطق جغرافیایی و واحدهای سیاسی به‌تنهایی قادر به تأمین نیازهای عینی و ذهنی خود نیستند؛ لذا بهترین راهکار برای ایجاد منافع مشترک، تولید قدرت و توسعه پایدار همگرایی منطقه‌ای بر اساس ظرفیت‌های محیطی با خوانش ژئوپلیتیکی در مقیاس‌های جغرافیایی است.

ایران به‌عنوان قدرت منطقه‌ای در منطقه جنوب غرب آسیا از ظرفیت‌های متعددی برای همگرایی منطقه‌ای برخوردار است. در این مقطع ایران برای ایفای نقش منطقه‌ای خود و بهره‌برداری از ظرفیت‌های جغرافیایی نیازمند توجه به همگرایی منطقه‌ای مبتنی بر قدرت هوشمند در جغرافیای پیرامون خود است. یکی از مناطق پیرامونی برای ایجاد همگرایی منطقه‌ای کشور عراق با محوریت اقلیم کردستان عراق است؛ لذا همگرایی با اقلیم کردستان عراق در مقیاس فرو ملی سبب توسعه مناطق کردنشین ایران خواهد شد و در سطح ملی و منطقه‌ای در راستای ایجاد توازن ژئوپلیتیکی به ایران کمک خواهد کرد. از طرف دیگر اقلیم کردستان عراق برای برون‌رفت از انزوای ژئوپلیتیکی با همگرایی با ایران می‌تواند به سمت پویایی اقتصادی و ثبات سیاسی گام بردارد.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

References

- Zamanian dehkordi, S. S., abtahi, S. M., & Taheri, A. (2022). Policy-making of the Islamic Republic of Iran's foreign relations in the Middle East with emphasis on Syria "based on the theory of regional convergence". *The Islamic Revolution Approach*, 15(57), 205-222.
- Basiri, M. A., Suri Qarlivand, H., & Janfashan, Seyed Mehdi. (2012). Investigating the performance of the Economic Cooperation Organization (ECO) in the framework of regional integration theory. *Political Research*, 3(1), 53-72.
- Dehghani Firouzabadi, J. (2008). Evolution in Convergence Theories. *Central Eurasian Studies*, 2 (6), 1-12.
- Ahmadisilveh, J., Hafeznia, M., & Ghorbannejad, R. (2022). Explaining the geo-economic perception of the neighboring countries towards the regional government of Iraqi Kurdistan. *International Quarterly of Geopolitics*, 18(67), 1-30.
- Bahadri, Sh. (2015). The Backgrounds and Challenges of the Formation of the Kurdish State and Its Impact on Iran's National Security. *Historical Approach Quarterly*, 15, 1-12.
- Chokhachizadeh Moghadam, M. B., Alinejad, M., & Amini Qashlaghi, D. Ethno-religious geopolitics of Iraq and its impact on the national security of the Islamic Republic of Iran. *Iran Geographical Engine Quarterly*, 11(37), 1-12.
- Costantini, I., & O'Driscoll, D. (2020). *Party politics in quasi-states: Iraqi Kurdistan*. In *Routledge Handbook on Political Parties in the Middle East and North Africa* (pp. 218-228). Routledge.
- Darvishi, F., Mohammadian, A., & Mohammadian, A. (2012). Investigating the effects of Turkish foreign policy in the Kurdistan region of Iraq on the national interests of the Islamic Republic of Iran (1991-2013). *Journal of Defense Policy*, 22(85), 1-12.
- Yazdani, E. E., Talei Hor, R., & Bahrami, R. (2016). The role of Russia and China in changing the international order from unipolar to multipolar. *Political Studies Quarterly*, 9(36), 65-90.
- Zanganeh, S., & Karimi, H. (2016). The history of jihadi groups in the Kurdistan region of Iraq. *Foreign Policy Quarterly*, 31(2), 81-108.
- Zarei, B., & Pilton, F. (2019). America's strategic turn from the Persian Gulf to the Asia-Pacific

- region. *Politics Quarterly*, 50(1), 111-131. doi: 10.22059/jpq.2020.200804.1006746
- Zarei, B., & Ranjbari Chichuran, K. (2016). Analysis of the challenges of the Kurdistan region and the central government of Iraq and its impact on the future of the country. *Politics Quarterly*, 47(4), 909-928. doi: 10.22059/jpq.2017.219631.1006939
- Zibakalam, S., & Khalil Tahmasbi, A. (2015). Issues of the Iraqi Kurdistan region; sources and obstacles of independence. *Journal of Middle East Studies*, 86, 1-12.
- Khodaverdi, H., & Shirzadeh Asl Sharbiani, M. (2020). Kurdistan's Independence in Israel's Politics; an Analysis based on Giddens's Structuration Theory. *International Relations Research*, 10(2), 59-84.
- Mohammadi, A. (2012). *Geopolitical bottlenecks and potentials of the independence of the Kurdistan Region of Iraq*. Master's Thesis Master's Thesis, Faculty of Geography, University of Tehran.
- Mohammadian, A., & Turabi, Q (2014). The impact of developments after the fall of Saddam on the situation of the Kurds of Iraq. *Iranian Journal of International Politics Quarterly*, 3(2), 1-12.
- Moradi, I. (2004). *The role of regional and extra-regional powers in the division of Kurdistan (geopolitical reading)*. Master's thesis, Faculty of Geography, University of Tehran.
- Moradi, I., Sabouri, Z., Khaki, Sh., & Javanmardi, A. (2014). The feasibility of forming a Kurdish region in northern Syria. *World Politics*, 4(4), 278-241.
- Motaghi Dastanai, A., & Soltani, A. (2022). The influence of the geopolitical foundations of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran towards Turkey in Eurasia. *Central Eurasian Studies*, 15(1), 307-330. doi: 10.22059/jcep.2022.319067.449985
- Mousavi, M. (2014). *A geopolitical analysis of the convergence between the Kurdistan Region of Iraq and the Zionist regime and its impact on Iran's national interests*. Master's thesis, Faculty of Geography, University of Tehran.
- Naqibzadeh, A., & Kak Hamad, M. (2019). The process of the Kirkuk crisis in the political developments of the region and future scenarios. *Politics Quarterly*, 50(1), 385-401. doi: 10.22059/jpq.2020.267034.1007321
- Nasri, Gh., & Rezaei, D. (2018). Research article: The most important threats facing the Islamic Republic of Iran in the Kurdistan region of Iraq. *Interdisciplinary studies of strategic knowledge*, 9(37), 168-197.
- Parsaei, E., Hafeznia, M. R., Ahmadipour, Z., & Sajjadpour, S. M. K. (2020). Identifying Geopolitical Factors Affecting Foreign Policy. *Journal of Geography and Regional Development*, 17(2), 1-44.
- Rajabi, M. (2018). The position of the Iraqi Kurdistan region in the regional policies of the United States of America in West Asia. *Political Researches of the Islamic World*, 9(2), 1-12.
- Rezaei, D. (2014). Goals and interests of the occupying Quds regime in the Kurdistan region of Iraq and its impact on the national security of the Islamic Republic of Iran. *Regional Studies Quarterly*, 16 (3), 1-12.
- Sadeghi, S. Sh., & Rahimi, A. (2016). Kurdish diaspora and the role of geopolitical interests in the evolution of Turkey's strategy towards the Kurds of Iraq and Syria (1382-1395). *Politics Quarterly*, 47(2), 411-430. doi: 10.22059/jpq.2017.61763
- Sadeghi, S. Sh., Sharifi, Z., Moradi, S., & Hashmati Jadid, H. (2019). Hoggett's model and analysis of regional conflicts: a case study of the Iran-Iraq war. *Political Geography Research*, 5(1), 124-95. doi: Doi.org/10.22067/pg.v5i1.88044
- Khairi, M., Yazdani, E., & Omid, A. (2017). Explaining the goals of the Iraqi Kurdistan Regional Government in alliance with Turkey. *World Politics*, 7(1), 81-106. doi: 10.22124/wp.2018.2865

- Saifi, A. M., & Pourhasan, N. (2017). ISIS and the phenomenon of threat balance in Iran-Iraq relations. *International Relations Studies Quarterly*, 11(41), 37-63.
- Vesey, H. (2022). Eurasian Economic Union and Iran's Regionalism. *Central Eurasian Studies*, 14(1), 377-400. doi: 10.22059/jcep.2021.310374.449954
- Wu, Z. (2018). Classical geopolitics, realism and the balance of power theory. *Journal of Strategic Studies*, 41(6), 786-823.